

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
Katedra psychologie

KYBERŠIKANA
NA ZÁKLADNÍCH A STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH
V PLZEŇSKÉM KRAJI

Diplomová práce

Josef Moravec
Sociální politika a sociální práce (2010-2012)

Vedoucí práce: PhDr. Alena Szachtová

Plzeň, červen 2012

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracoval(a) samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 12. dubna 2012

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na úvod celé diplomové práce bych rád poděkoval paní PhDr. Aleně Szachtové, za vedení této práce. Dále děkuji Mgr. Nině Moravcové za mnohé rady při konzultacích.

zadání

Obsah

ÚVOD	7
1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY	8
1.1 DEFINICE ŠIKANY	8
1.2 PŘEDPOKLADY PRO VZNIK ŠIKANY	9
1.2.1 Tlak kolektivu	9
1.2.2 Touha po moci	10
1.2.3 Motiv krutosti	10
1.2.4 Motiv zvědavosti	10
1.2.5 Nuda a touha po silnějších zážitcích	10
1.2.6 Šikanování jako nemocné chování	11
1.2.7 Šikanování jako závislost	12
1.2.8 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině	13
1.3 STÁDIA VÝVOJE ŠIKANY	13
1.3.1 První stádium: zrod ostrakismu	13
1.3.2 Druhé stádium: přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese	14
1.3.3 Třetí stádium: klíčový moment – vytvoření jádra agresorů	14
1.3.4 Čtvrté stádium: většina přijímá normy agresorů	15
1.3.5 Páté stádium: totalita neboli dokonalá šikana	15
2. KYBERŠIKANA	16
2.1 ODLIŠNOSTI KYBERŠIKANY OD ŠIKANY TVÁŘÍ V TVÁŘ	17
2.1.1 Způsoby a prostředky kyberšikany	18
2.1.2 Charakteristické rysy kyberšikany	18
2.1.3 Specifické formy kyberšikany	20
2.2 TYPY KYBERŠIKANY	21
2.2.1 Přímé útoky	21
2.2.2 Kyberšikana v zastoupení	21
2.3 TYPY KYBERAGRESORŮ	22
2.3.1 Bažící po moci	22
2.3.2 Sprostý holky	23
2.3.3 Pomstychtivý andílek	23
2.3.4 Neúmyslný kyberagresor	23
2.3.5 Vtipálek	23
3. POSTUP PŘI ŘEŠENÍ KYBERŠIKANY	24
3.1 ZAJIŠTĚNÍ DŮKAZŮ	25
3.2 TAKTIKA VYŠETŘOVÁNÍ	25
3.2.1 Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany	26
3.2.2 Rozhovor s informátory a oběťmi	26
3.2.3 Nalezení vhodných svědků	26
3.2.4 Individuální rozhovory se svědky	26
3.2.5 Ochrana oběti	27
3.2.6 Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovorů	27
3.2.7 Realizace vhodné metody	27
3.2.8 Třídní hodina	28
3.2.9 Rozhovor s rodiči oběti	28
3.2.10 Třídní schůzka	28
3.2.11 Práce s celou třídou	28
3.2.12 Podpora Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy	29
4. PREVENCE KYBERŠIKANY	29
4.1 CÍLOVÉ SKUPINY PREVENCE KYBERŠIKANY	29
4.2 FORMY PRIMÁRNÍ PREVENCE KYBERŠIKANY	30
4.2.1 Forma prevence pro žáky	30
4.2.2 Forma prevence pro učitele	33
4.2.3 Forma prevence pro rodiče	34
5. PRÁVNÍ RÁMEC	34

5.1	ZÁKON Č. 561/2004 SB. (ŠKOLSKÝ ZÁKON).....	34
5.2	ZÁKON Č. 40/1964 SB. (OBČANSKÝ ZÁKONÍK).....	35
5.3	ZÁKON Č. 40/2009 SB. (TRESTNÍ ZÁKONÍK).....	36
6.	CÍL VÝZKUMU.....	38
7.	METODY VÝZKUMU.....	38
7.1	KVANTITATIVNÍ METODA	38
7.2	KVALITATIVNÍ METODY	39
8.	POPIS ZKOUMANÝCH VZORKŮ.....	39
9.	HYPOTÉZY	39
9.1	VŠEOBECNÁ HYPOTÉZA	39
9.2	PRACOVNÍ HYPOTÉZY	40
10.	VYHODNOCENÍ	40
10.1	VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	40
10.1.1	<i>Vyhodnocení první otázky</i>	<i>40</i>
10.1.2	<i>Vyhodnocení druhé otázky</i>	<i>41</i>
10.1.3	<i>Vyhodnocení třetí otázky</i>	<i>42</i>
10.1.4	<i>Vyhodnocení čtvrté otázky.....</i>	<i>42</i>
10.1.5	<i>Vyhodnocení páté otázky.....</i>	<i>43</i>
10.2	KASUISTIKA	44
10.3	SKUPINOVÝ ROZHOVOR	48
11.	INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	52
11.1	PRVNÍ HYPOTÉZA.....	52
11.2	DRUHÁ HYPOTÉZA.....	52
11.3	TŘETÍ HYPOTÉZA	53
11.4	ČTVRTÁ HYPOTÉZA	53
11.5	VŠEOBECNÁ HYPOTÉZA	53
	ZÁVĚR	54
	SUMMARY	55
	SEZNAM LITERATURY	56
	SEZNAM PŘÍLOH.....	59

Úvod

K napsání diplomové práce na téma *Kyberšikana na základních a středních školách v Plzeňském kraji* mě vedly dva hlavní důvody. Každý den trávím na počítači několik hodin, a to jak kvůli pracovním povinnostem, tak i pro zábavu. Mnohdy jsem na sociálních sítích nebo při čtení různých diskuzí svědkem naprosto nevhodného chování ostatních uživatelů internetu, které může druhé lidi zraňovat. Prvním důvodem tak byl zájem o problematiku kyberšikany jako takové – zajímalo mě, co agresory k jejich chování vede, jak bych před takovými útoky mohl chránit sám sebe a své blízké, a především, jak případný útok řešit.

Druhým důvodem byla zkušenost s lektorováním projektu *eBezpečnost*, který vznikl pod patronací Plzeňského kraje. Mým úkolem bylo oslovit základní a střední školy v Plzeňském kraji a nabídnout jim zdarma školení o kyberšikaně. Na více než dvou desítkách škol jsem se setkal s mnoha pedagogickými sbory. Každý byl jiný, ale všechny spojovala jedna věc – tváří v tvář kyberšikaně byli pedagogové bezradní.

Vzhledem k tomu, že kyberšikana je pouze novým druhem šikany klasické, vycházím v teoretické části této práce především z knih dr. Koláře, který se problematikou šikany úspěšně zabývá již mnoho let. Specifické poznatky o kyberšikaně jsem čerpal ze zahraničních zdrojů a také z několika příruček od českých autorů. Oblast kyberšikany je v odborné české literatuře stále „Popelkou“ a v současnosti není na trhu žádná kniha, která by popisovala českou realitu kyberšikany, která může být od těch zahraničních odlišná.

Praktickou částí diplomové práce jsem si chtěl potvrdit či vyvrátit své podezření, které jsem pojal při svých seminářích přímo ve školách, a to, že učitelé jsou v případech řešení kyberšikany bezradní a nevědí, jak by měli postupovat.

1. Úvod do problematiky

1.1 Definice šikany

Pojem šikana je původem z francouzského slova *chicane*. Tento pojem označuje Wikipedie¹ jako fyzické i psychické omezování či týrání jedince v kolektivu. Pro samotný pojem šikanování pak platí naprostá asymetrie sil, kdy silnější zneužívá, někdy i ovládá slabšího a ubírá mu na jeho právech. Člověka může provázet celý život.

V Československu jako první použil slovo „šikana“ pražský psychiatr Petr Příhoda, a to v souvislosti s chováním vojáků v socialistické armádě. Prolomil tak tabu, o kterém všichni věděli, ale zároveň o něm také všichni mlčeli.²

Jak uvádí M. Kolář³, s šikanováním se můžeme setkat již v rodině mezi sourozenci, pokračuje ve školce a v dalších školách, v zájmových skupinách, v zaměstnání, partnerských vztazích a končí třeba týráním seniorů v rodině nebo v domově důchodců.

Jak se lze dočíst ve *Slovníku sociální práce*⁴, šikanování (bullying) je týrání v kolektivech, kde pachatelé i oběti jsou osoby se stejnou formální pozicí ve skupině. Šikany se nejčastěji dopouštějí skupinky šikanujících, obětmi bývají pak osoby s predispozicemi k roli „otloukánka“.

Za definici šikany ve škole pak podle M. Koláře⁵ můžeme považovat stav, kdy jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně a se stupňující tendencí týrá a zotročuje spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.

Vzhledem k tomu, že šikanování je složitý komplexní problém, který svými znaky zasahuje do mnoha právních odvětví, nepodařilo se doposavad zákonodárcům tento nebezpečný sociálně patologický problém definovat jako trestní čin se specifickou skutkovou podstatou. V současné době se tedy tento jev posuzuje podle Trestního zákoníku jako omezování osobní svobody, vydírání a jiné trestné skutky. Tento stav

¹ Šikana. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0ikana>

² ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 25. ISBN: 80-7178-049-9.

³ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 17. ISBN 80-7367-014-3.

⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 223. ISBN 978-80-7367-368-0.

⁵ KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 20. ISBN 80-7178-123-1.

však není plně dostačující pro školská zařízení, která se s tímto jevem setkávají nejčastěji. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky vydalo proto vlastní *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, č.j. 21291/2010-28⁶*, kde v Příloze č. 6 *Školní šikánování* je tento jev popsán takto: „Šikánování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a opakované užití fyzických a psychických útoků jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu.

Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. ...Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti. ...“⁷

1.2 Předpoklady pro vznik šikany

Po prostudování několika publikací, zabývajících se problematikou šikany, je zřejmé, že šikana má mnoho příčin. Představme si zde dva způsoby nahlížení na příčiny vzniku šikany. Prvním z nich je pohled P. Říčana, tím druhým M. Koláře.

1.2.1 Tlak kolektivu

Jak uvádí P. Říčan⁸, skrytou příčinou šikánování může být tlak kolektivu, který nutí chlapce, aby se choval jako muž. Mužně tvrdý, nebál se rány dostávat, rány dávat. Z výše popsaného může vyplývat snaha mladého muže skrýt vlastní strach ze selhání v „mužské roli“. K tomuto uměle vytvářenému pocitu bezpečí je využíván strach druhých.

⁶ viz Příloha č. 1

⁷ Metodické pokyny. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky [online]. 14.2.2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/20281>

⁸ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 28. ISBN 80-7178-049-9.

1.2.2 Touha po moci

Dalším z předpokladů šikany je motiv, který si každý jedinec bojí přiznat – touha po moci. Přání ovládat druhého člověka nám pomáhá plnit jiná přání, uspokojovat jiné potřeby, s co nejmenší vynaloženou energií a největším užitekem.

1.2.3 Motiv krutosti

Stejně těžké si je přiznat i následný motiv – krutosti. Jsou situace a chvíle, kdy člověku může působit potěšení, vidět druhého trpět. Motiv krutosti se vyskytuje především u deviantů zvaných sadisté. Jak prokázaly výzkumy psychoanalytiků, tento motiv dřímá ve většině lidí a je možné jej probudit, u některých až velmi snadno.

1.2.4 Motiv zvědavosti

V šikaně se setkáváme i s motivem zvědavosti. P. Řičan uvádí, že týrání druhého člověka je jakýmsi experimentem: „*Jak se zachová ve strachu, bolesti a ponížení, k čemu všemu se dá přinutit? Mučitel (i mučený) cítí, že taková situace člověka duševně obnaží, takže je možné podívat se až na dno jeho bytosti, která je v tu chvíli jakoby rozložená. Jde o to vypáčit z člověka jeho tajemství.*“⁹

1.2.5 Nuda a touha po silnějším zážitcích

Jako poslední motiv autor uvádí nudu a touhu po stále silnějším a vzrušujícím zážitcích. Nejen ve školním kolektivu se setkáváme se stereotypem všedních dní. Cest jak se z tohoto vymanit je mnoho. Jednou z nich je rozptýlení na úkor svých spolužáků, které se může překlenout v šikanování.

⁹ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 30. ISBN 80-7178-049-9.

1.2.6 Šikanování jako nemocné chování

Tento pohled, nazývaný M. Kolářem jako behaviorální, bývá v praxi nejběžnějším, a jak autor dále uvádí, také většinou jediným. Hlavní a navenek viditelné projevy autor popisuje následovně: „*Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.*“¹⁰ Pod touto definicí si jen stěží představíme konkrétní útoky. Proto je autor dále dělí podle způsobu provádění. Níže jsou popsány konkrétní útoky.

a) Fyzická agrese a používání zbraní

- Kopání, bití, namáčení hlavy oběti do záchodové mísy...
- Píchání oběti ostře ořezanou tužkou, kružítkem, házení po oběti židlí...

b) Slovní agrese a zastrašování zbraněmi

- Nadávky, urážky, pomluvy, vysmívání oběti...
- Vyhrůžování zabitím oběti a/nebo její rodiny, vydírání...

c) Krádeže, ničení a manipulace věcmi

- Schovávání věcí oběti a následující „zábava“ útočnicka při zoufalém hledání věcí.
- Krádeže nebo zneužití internetové identity oběti – zneužívání e-mailových schránek, profilů, blogů apod.

d) Násilné a manipulativní příkazy

- Oběť je nucena oslovovat svého trýznitele „Pane“, „Vaše Excellence“ apod.
- Oběť musí odevzdávat svačiny, nosit peníze, cigarety, půjčovat mobilní telefon...

e) Zraňování izolací, oklikou a „uměleckými“ výtvary

- Neodpovídání na pozdrav, oběť je opakovaně pozvána na schůzku, která se nakonec nekoná...

¹⁰ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 31. ISBN 978-80-7367-871-5.

- Nevhodné upravování fotografií oběti a jejich následné zveřejnění na nástěnce, budově, či na webových stránkách...

I když se tyto či jiné méně nápadné znaky dějí převážně v nepřítomnosti pedagoga, neměly by se přehlížet a podceňovat. „*Velmi důležitým kritériem je, jak podezřelé chování prožívá žák, kterému je legrácka určena.*“¹¹ Také je potřeba zaměřit pozornost na významné znaky šikany – záměrnost, opakovanost, stupňování útoků, nepoměr sil. Dále pak na tzv. nepřímé varovné signály – částečně tolerované násilí a skryté volání oběti po pomoci. Pro praktické rozlišení vnějších projevů šikanování užívá M. Kolář ve své knize¹² trojdimenzionální mapu. Dle té autor člení projevy šikanování takto:

- přímé x nepřímé
- fyzické x verbální
- aktivní x pasivní

Kombinací těchto tří dimenzí vzniká osm druhů šikanování, pomocí kterých lze přesně postihnout odlišnosti u různých projevů šikanování (mezi dívkami a chlapci, šikanování tělesně postiženého žáka v kolektivu běžné školy atd.).

1.2.7 Šikanování jako závislost

V tomto pohledu na šikanu, jenž autor nazývá psychodynamický, rozděluje žáky ve většině tříd na silné a slabé. Silní svými reakcemi působí tvrdě až agresivně, čímž zakrývají svůj strach, a slabí jsou tímto jednáním ohromeni a rozkryjí své slabosti. Tímto vzniká vzájemná vazba mezi agresorem a obětí. U agresora se ovládnutí a lámání vůle oběti stává „drogou“, která způsobuje závislost na tomto patologickém jednání a na oběti samotné. Nutí agresora ke stupňování agrese svých útoků. Tím se však závislost na oběti více stupňuje. U oběti, která zprvu hraje hru na slabého a svým jednáním se snaží agresorům vyhovět, vede rostoucí brutalita k psychickému zlomení a může u ní dojít k rozpoutání sebezničujících sil. Tyto pak jsou „vodou na mlýn“ právě agresorovi. K tomuto uvádí M. Kolář příklad, kdy: „*Vztah agresora a jeho oběti je podobný obrazu dvou boxerů v ringu, kde jeden má výraznou převahu: ten slabší, kterému dochází síly,*

¹¹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 35. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹² KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 32. ISBN 80-7367-014-3.

*se pokouší zaklesnout do agresivnějšího soka, obejmout ho, být mu co nejbližší, protože tak mu nehrozí, že jej agresor přímým úderem srazí k zemi.*¹³ Tento příklad upozorňuje na skutečnost, že mezi agresorem a obětí existuje nesvobodný vztah, kdy oběť a agresor se mohou jevit jako nejlepší přátelé. Jak autor ve své knize¹⁴ zdůrazňuje, při vyšetřování šikany bychom neměli konfrontovat oběť s agresorem.

1.2.8 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině

Jako poslední pohled M. Kolář¹⁵ uvádí chápání šikany jako onemocnění celé skupiny. Celé skupiny z toho důvodu, že šikanování není jen záležitostí agresora a oběti, ale probíhá v kontextu vztahů nějaké skupiny, například školní třídy. Tyto vztahy mají svoji vnitřní dynamiku, průběh a stádia vývoje - od zrodu ostrakismu po dokonalou šikanu.

1.3 Stádia vývoje šikany

M. Kolář popisuje vývoj šikany jako onemocnění skupiny. A aby bylo možné toto onemocnění co nejefektivněji léčit, rozdělil autor ve své knize¹⁶ stádia šikany do pěti vývojových stupňů. První, druhé a třetí vývojové stádium je autorem považováno za „počáteční onemocnění“, kdy normy a postoje vůči šikanování nejsou ve skupině přijaty většinou. Čtvrté a páté vývojové stádium autor označuje za „pokročilé onemocnění“, při kterém normy, hodnoty a postoje vůči šikaně byly přijaty většinou.

1.3.1 První stádium: zrod ostrakismu

Existuje mylná představa, že ke zrodu šikany jsou potřeba výjimečné, něčím specifické podmínky ve skupině. Právě tato klamavá představa rodičů a pedagogů považuje výskyt šikany za něco ve společnosti řídce se vyskytujícího. Šikanování se tak může bez jejich pozornosti vyskytnout téměř v každé skupině.

¹³ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 33. ISBN 80-7367-014-3.

¹⁴ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 43. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹⁵ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 45. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹⁶ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 35. ISBN 80-7367-014-3.

V prvním stádiu postačí, aby se ve zdánlivě „zdravé třídě“ objevili při „hře se strachem“ méně oblíbení, vlivní, či slabí jedinci. Tito se během krátké doby vyčlení na samotný chvost skupiny a začínají zažívat první náznaky šikanování, tzv. ostrakismus. „*Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet drobné legrácky apod.*“¹⁷

1.3.2 Druhé stádium: přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese

Tím, jak skupina prochází vývojem, prochází i krizemi ve skupině. Tyto sami o sobě nejsou ničím špatné, naopak skupinu posilují při jejím dalším vývoji. Při řešení těchto krizí však potřebují pomoc zvenčí, ve školním prostředí pomoc pedagoga. V případě, že tato pomoc nepřichází, může skupina použít destruktivní způsoby řešení problému. Důvodů pro vznik šikany může být samozřejmě více a často se vzájemně doplňují. Nejčastěji právě agresivními způsoby řešení problémů přerůstá ostrakismus do dalšího vývojového stádia. Toto je charakteristické výskytem právě fyzické agrese a přitvrzováním manipulace. Jedná se o tzv. *scapegoating*¹⁸ v němž jde o upevnění soudržnosti skupiny.

To, zda se v tomto stádiu šikana rozvine, dále závisí především na míře pozitivního zaměření skupiny, na hodnotách žáků, na jejich postojích k šikanování. V případě, že skupina vyznává hodnoty jako soudržnost, kamarádství a jiné pozitivní morální hodnoty, šikanování nedospěje ani do tohoto stádia. Je-li skupina vůči šikaně nějak oslabena, je v ní trpěna psychická a fyzická agrese, je velmi pravděpodobné, že šikana se rozvine do dalších stádií.

1.3.3 Třetí stádium: klíčový moment – vytvoření jádra agresorů

V tomto stádiu se rozhoduje o tom, zda se šikana překlene z „počátečního onemocnění“ do „pokročilého onemocnění“. Právě proto je třetí stádium považováno

¹⁷ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 47. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹⁸ Proces vzniku „obětního beránka“, přeneseno z anglického jazyka, kde scape-goat označuje přímo obětního beránka.

za klíčový moment. Pokud se do této doby nevytvoří ve třídě stejně silná skupina žáků, která sdílí pozitivní hodnoty a normy, a nebude bránit oběť, vytvoří se ve třídě „úderné jádro“. Jak ovšem autor ve své knize¹⁹ uvádí, charakterově slušný žák, jenž je členem skupiny žáků s pozitivními hodnotami, bohužel často respektuje zákon nejvyšší – že se „nebonzuje“. V tento okamžik má skupina agresorů již rozdělené vůdčí role a přesnou hierarchii. Agresoři systematicky šikanují oběti, k agresorům se postupně mohou začít přidávat další členové skupiny. Někdy může nastat stav dočasné rovnováhy mezi podskupinami. To může vést až k dočasnému zastavení násilí. Příchodem nového agresora či „typické oběti“²⁰ dojde snadno ke zvrtnutí do čtvrtého stádia.

1.3.4 Čtvrté stádium: většina přijímá normy agresorů

V případě, že se ve skupině nevytvořila podskupina zastávající pozitivní hodnoty a normy, „rozjíždí“ se šikana a činnost jádra agresorů v plném rozsahu. Normy stanovené tímto jádrem jsou přijímány většinou. V tomto stádiu již nemůže oběť klást odpor. Mlčící skupina do šikanování nikterak nezasahuje, ani jej nehlásí učitel. Tím přestává být nezúčastněná, ale pasivně se podílí na šikanování. Jak píše M. Kolář ve své knize: „*I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáků a prožívají přitom uspokojení.*“²¹

1.3.5 Páté stádium: totalita neboli dokonalá šikana

Bez okamžité a radikální pomoci osoby stojící mimo skupinu dochází k poslednímu stádiu šikany. Sám pedagog nemá v tomto stádiu šanci sám skupinu „vyléčit“. Normy

¹⁹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 51. ISBN 978-80-7367-871-5.

²⁰ Chris Kyriacou ve své knize *Řešení výchovných problémů ve škole* (KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 29. ISBN 80-7178-945-3.) uvádí, že většina obětí pochází z rodin s úzkostlivě přehnanou péčí. Za další „typické“ znaky považuje: ... *málo kamarádů, cítí se nejistě, v různých společenských prostředích se neprojevují adekvátně, při šikaně se projevují submisivně, dají se snadno rozčítit, nebo jsou pokládáni za evidentně odlišné co do vzhledu, etnického původu, osobnosti, schopností nebo zvláštních vzdělávacích potřeb*. Kyriacou se zabývá také typickými rysy agresorů: ... *do šikany se za příhodných okolností může zaplést většina žáků. Často se poukazuje také na to, že šikanující mohou být zároveň i oběťmi. Neznamená to, že by sami byli šikanováni, ale mohou mít osobní problémy plynoucí z domácího prostředí – ztratili například rodiče a nezřídka trpí psychickými problémy...* (2003, s. 29)

²¹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 51. ISBN 978-80-7367-871-5.

agresorů jsou přijaty a/nebo respektovány všemi členy skupiny a dochází k nastolení totalitní ideologie šikanování. Agresoři vládnu celou skupinu, a jak uvádí Z. Martínek²², ostatní, včetně obětí, je brání. U obětí mnohdy vzniká tzv. *Stockholmský syndrom*²³. Šikanování oběti může vést k jejímu ublížení na zdraví, dokonce i smrti.

2. Kyberšikana

Kyberšikana (cyberbullying) je poměrně nový fenomén spadající do sociálně patologických jevů. První zmínka o kyberšikaně v českých médiích pochází z roku 2007²⁴.

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních definuje kyberšikanu jako: „Zneužití ICT (informačních komunikačních technologií), zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně ohrozit, ublížit mu. Podobně jako u šikany tváří v tvář se jedná o úmyslné chování, kdy je oběť napadána útočníkem nebo útočníky.“²⁵

Dr. Kolář pak o kyberšikaně hovoří jako o jedné z forem psychické šikany, kdy jsou využívány moderní komunikační prostředky (mobilní telefon a internet) k záměrnému násilnému chování. Kyberšikanu pak definuje takto: „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil.“²⁶

V roce 2011 proběhl v rámci Plzeňského kraje vzdělávací seminář *Bezpečně s internetem*, který byl zaměřen na pracovníky organizací pracujících s dětmi. V rámci tohoto projektu byla vydána příručka *Kyberšikana*, která je na straně 4 definována takto: „*Předpona kyber- značí prostředí, ve kterém se šikana odehrává, tedy kybernetický svět*

²² MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009, s. 129. ISBN 978-80-247-2310-5.

²³ Jak uvádí M. Kolář ve své knize *Nová cesta k léčbě šikany* (KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 41. ISBN 978-80-7367-871-5): *Jde o zvláštní emocionální vazbu rukojmí a pachatele. V roce 1973 došlo ve Švédsku k přepadení stockholmské banky a zločinci si jako rukojmí vzali čtyři mladé lidi (tři ženy a jednoho mladého muže). Rukojmí byli závislí svým životem a smrtí na vůli banditů. Při osvobození měli větší strach z policie než z únosců. Byli vděční, že jim pachatelé darovali život, a žádali pro ně milost. Navštěvovali je ve vězení a u soudu jim stranili.*

²⁴ Hulvátů na internetu přibývá s počtem uživatelů. *iDNES.cz* [online]. 24.7.2007 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z:

http://technet.idnes.cz/sw_internet.aspx?r=sw_internet&c=A070724_110039_sw_internet_vse

²⁵ Metodické pokyny. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky* [online]. 14.2.2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/20282/>

²⁶ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 84. ISBN 978-80-7367-871-5.

počítačů, internetu a mobilních telefonů. Kyberšikana může samozřejmě probíhat i přes jiné technické komunikační prostředky, např. pagery, v české realitě jsou však v drtivé většině využívány právě výše zmíněné mobilní telefony a internet.²⁷

Kyberšikana je způsob agrese a manipulace fungující na stejném principu jako šikana tváří v tvář, s tím rozdílem, že se odehrává prostřednictvím nových médií v kyberprostoru. Jde o dlouhodobé úmyslné chování, kdy se útoky stupňují.

Dle výzkumu projektu Minimalizace šikany z roku 2009 je kyberšikana v 78% přidruženou formou šikany tváří v tvář²⁸. To, že kyberšikana a šikana jsou často spojené nádoby, potvrzuje i M. Kolář ve své knize *Nová cesta k léčbě šikany*²⁹.

2.1 Odlišnosti kyberšikany od šikany tváří v tvář

Ačkoliv má šikana s kyberšikanou mnoho společných rysů, jak je psáno výše, jsou mezi nimi určité odlišnosti. Oproti klasické šikaně nedochází v kyberšikaně k fyzické agresi a oběť nemusí být útokům bezprostředně přítomna. Útoky jsou směřovány na psychiku oběti a mohou tak ublížit na dobu delší než útoky fyzické. Jako příklad lze uvést fyzický útok agresora na oběť během školního vyučování, který byl zaznamenán mobilním telefonem, a posléze zveřejněn na internetovém profilu serveru Facebook³⁰. Nejen, že oběť byla vystavena fyzickému útoku ve škole, nyní prožívá ne méně významnou psychickou újmu, způsobenou právě zmíněným zveřejněním, možnými komentáři diskutujícími, a především velkým počtem „oslovených“ a přihlížejících uživatelů služby Facebook.

Nyní se budeme podrobněji věnovat způsobům a prostředkům kyberšikany, jejím rysům a doprovodným jevům.

²⁷ *Kyberšikana*. s. 4

²⁸ Výzkumná zpráva. *Minimalizace šikany* [online]. [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/pro-media/171>

²⁹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 84. ISBN 978-80-7367-871-5.

³⁰ Jak uvádí Wikipedie (Facebook. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Facebook>) *Facebook je rozsáhlý společenský webový systém sloužící hlavně k tvorbě sociálních sítí, komunikaci mezi uživateli, sdílení multimediálních dat, udržování vztahů a zábavě.*

2.1.1 Způsoby a prostředky kyberšikany

Způsoby kyberšikany a prostředky k tomu použité jsou plně závislé na rozvoji techniky a její rozšíření do běžné populace. Nejrozšířenějšími prostředky v současné době jsou mobilní telefon a internet. Především mobilní telefon se stal velmi silným prostředkem ke kyberšikaně. Funkce jako fotografování, natáčení videa a možnosti okamžitého připojení k internetu jsou v současnosti tou největší zbraní agresorů.

V rámci projektu eBezpečnost vznikla příručka pro učitele *Kyberšikana*³¹, ve které jsou způsoby kyberšikany rozděleny následovně:

a) přes mobil

- SMS / MMS / videa s nevhodným obsahem
- neustálé volání a prozvánění - tzv. kyberstalking³²
- natáčení a následné zveřejňování záznamu
- fotografování bez předchozího svolení a následné rozesílání třetím stranám

b) přes internet

- zakládání falešných profilů
- pozměňování profilů
- e-maily s nevhodným obsahem
- krádeže přístupových hesel a následné zneužití
- obtěžování přes webkamery a IM (instant messaging³³)

2.1.2 Charakteristické rysy kyberšikany

Jak bylo popsáno již výše, kyberšikana se od šikany tváří tvář liší hned v několika aspektech. Pojďme si tedy popsat její typické znaky.

³¹ *Kyberšikana, manuál pro učitele. s.4*

³² Trestní zákoník č. 40/2009 sb. (*Trestní zákoník* [online]. [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://trestnizakonik.cz/trestni-zakonik/cast2h10d5.php>), účinný od 1.1.2010, obsahuje v paragrafu 354 pojem nebezpečné pronásledování (stalking). Kyberstalking pak znamená nebezpečné pronásledování v kybernetickém prostoru.

³³ Wikipedie (Instant messaging. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Instant_messaging) vysvětluje tento pojem jako: *Internetovou službu umožňující svým uživatelům sledovat, kteří jejich přátelé jsou právě připojeni, a dle potřeby jim posílat zprávy, chatovat, přeposílat soubory mezi uživateli a i jinak komunikovat. Hlavní výhodou oproti používání např. e-mailu spočívá v principu odesílání a přijímání zpráv v reálném čase.*

Anonymita

Přezdívky, falešné e-maily a profily, skrytá čísla. Za to vše se mohou agresori v kyberprostoru skrývat. „*Anonymita jim umožňuje agresí stupňovat a dovolit si to, co by si tváří v tvář nedovolili.*“³⁴ Tento domnělý pocit anonymity vytváří podhoubí ke vzniku kyberšikany. Pojem domnělá anonymita je zde uváděn zcela záměrně. Útočník je snadno dohledatelný pomocí IP adresy³⁵. Této skutečnosti si ovšem většina mladých útočníků není vědoma. I zde ovšem hrozí riziko snižující možnost odhalení útočníka. IP adresa nám neodhaluje počítač, ze kterého došlo k útoku, nýbrž síťové rozhraní připojené k počítačové síti (Wi-Fi modem, síťový server atd.). Pokud bude agresor útočit z veřejné Wi-Fi sítě či internetové kavárny, sníží se pravděpodobnost jeho odhalení.

Nezávislost na místě a čase

Rozšířenost a snadná dostupnost moderních komunikačních technologií (mobilní telefony, mobilní internet) usnadňuje agresorovi provádět útoky téměř kdykoli a kdekoli. O přestávkách ve škole, doma ve večerních a nočních hodinách. Pro oběť je pak útok o to psychicky nepříjemnější, jelikož se s ním může setkat v místech, kde se dříve cítil bezpečně, kde hledal útočiště. Příkladem útoku pak může být jednorázová dehonestace na webových stránkách, které může kdokoli shlédnout a dále šířit.

Proměna agresora i oběti

V kyberprostoru není důležitá fyzická zdatnost, ale znalost a orientace v komunikačních technologiích. Právě díky tomu se oběťmi nemusejí stávat outsideri třídy či mladší a slabší žáci. Šikana ve virtuálním světě probíhá napříč společnostmi. *Nezáleží na pohlaví ani věku. „Oběťmi kyberšikany se stávají i učitelé, kupříkladu zveřejňováním diskriminujících materiálů na serveru Youtube....*“³⁶

³⁴ *Kyberšikana a její prevence. s. 16*

³⁵ Wikipedie (IP adresa. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/IP_adresa) uvádí, že IP adresa je v informatice číslo, které jednoznačně identifikuje síťové rozhraní v počítačové síti, která používá IP (internetový protokol).

³⁶ *Kyberšikana a její prevence. s. 17*

Pro pobavení kohokoli

Schopnost sdílení informací a jejich následné rozesílání dalším uživatelům internetu zaručuje velmi početné a rychle se rozrůstající řady diváků, kteří se kyberšikanou páchanou na druhých mohou velmi dobře bavit.

Obtížná kontrola

Nesporná výhoda internetu, spočívající v rychlém sdílení a předávání informací, se právě v kyberšikaně stává nevýhodou. „*Elektronicky posílané zprávy se dají hůře kontrolovat. Většinou trvá delší dobu, než se odhalí nějaký problém či potencionální nebezpečí.*“³⁷ Jak již bylo popsáno výše, v některých případech se dají tyto zprávy hůře kontrolovat a jejich odesílatel dohledávat. V častých případech také trvá dlouhou dobu, než dojde k odhalení kyberšikany.

2.1.3 Specifické formy kyberšikany

Pojem kyberšikana je poměrně nový. S ním pak souvisejí další a v IT prostředí již známější jevy, při kterých také dochází k různým formám útoků v kybernetickém prostoru, a tím nesou známky kyberšikany. O kyberšikanu v pravém slova smyslu se však nejedná.

Kybergrooming

Jedná se o určitý druh psychické manipulace. Jak uvádí server *E-BEZPEČÍ*: „*Kybergrooming je termín, který označuje chování uživatelů internetu, které má v dítěti vyvolat falešnou důvěru a připravit ho na schůzku, jejímž cílem je nezletilou/zletilou oběť pohlavně zneužít. Útočníci jsou tedy často pedofilové.*“³⁸ K tomuto jednání jsou nejčastěji používány veřejné chaty, seznamky nebo služby instant messaging.

Sexting

Jde o rozesílání textů, nejčastěji však fotografií a audio-vizuálních materiálů, se sexuálním obsahem. V mnoha případech se jedná o rozesílání intimních fotografií bez předchozího souhlasu zobrazované osoby. Jak dále uvádí příloha k *Metodickému*

³⁷ *Kyberšikana a její prevence. s. 17*

³⁸ Kybergrooming. In: *E-BEZPEČÍ* [online]. 13.9.2008 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/42/35/lang,czech/>

doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních: „Bud’ tyto materiály pořizují oběti samy, s úmyslem zaujmout nebo vyhovět svému partnerovi, nebo jsou pořizovány bez jejich vědomí. Útočník tyto materiály pak bud’ rozesílá všem svým známým pro „pobavení“, nebo se stanou prostředkem vydírání oběti.“³⁹

Happy slapping

Tento pojem lze volně přeložit jako „veselé fackování“. Jde o jev, kdy oběť je útočníkem bezdůvodně, bez předchozího varování napadena (na ulici, v parku, v MHD) a komplic celý útok zaznamenává videokamerou či mobilním telefonem. Posléze je video bez souhlasu poškozeného zveřejněno na internetu pro pobavení či zesměšnění oběti.

2.2 Typy kyberšikany

Podle způsobu a použitých prostředků, které agresor pro své útoky zvolí, můžeme tyto rozdělit na útoky přímé a útoky v zastoupení.

2.2.1 Přímé útoky

Jde o takové jednání, kdy útok směřuje od agresora, za pomoci techniky, přímo na oběť. Mezi přímé útoky pak můžeme zahrnout například:

- rozesílání obtěžujících či výhružných SMS a e-mailů
- rozesílání dehonestujících obrázků
- krádeže a zneužívání profilů
- opakované, nevyžádané volání a prozvánění

2.2.2 Kyberšikana v zastoupení

Jedná se o takové chování, při kterém agresor k útokům využívá třetí osobu. Ta se pak bez vědomí stává komplicem. Tímto „prostředníkem“ se může stát třeba

³⁹ Metodické pokyny. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky* [online]. 14.2.2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/20282/>

administrátor webových stránek, který na základě falešného obvinění zablokuje oběti účet, smaže data a podobně. Tento „vychytralejší“ způsob útoku je o to nebezpečnější, že je k němu využíváno jiných lidí. Oběť pak není schopna zjistit, že se stala terčem útoku a ze vzniklé situace viní právě prostředníka.

2.3 Typy kyberagresorů

Pro co nejlepší pochopení kyberútoku, co nejefektivnější řešení a následné potrestání kyberšikany, je nesporně důležité znát i osobnostní profily útočníků. Každý z nich volí jiný způsob útoku a je k jeho páčání jinak motivován. V následujících řádcích jsou typy kyberagresorů tak, jak je uvádí server *STOP cyberbullying*⁴⁰, seřazeny od nejzávažnějšího po nejméně závažné. Právě k tomuto by se mělo přihlížet v momentě řešení a udělování trestů.

2.3.1 Bažící po moci

Jde o nejzávažnější osobnostní profil pachatele kyberšikany. V mnoha případech se jedná o agresora, který v reálném světě bývá obětí šikany tváří v tvář. Kybernetický prostor mu umožňuje využít své přednosti a okusit jaké to je, zažít moc nad druhým. Chce dávat najevo svoji autoritu, ukazuje svoji sílu. Své oběti se snaží ovládat prostřednictvím strachu. Pro svou činnost většinou potřebuje alespoň malé publikum. Právě tím si potvrzuje svou moc a sílu. Publikace⁴¹ dále hovoří o tom, že často využívá kyberšikanu v zastoupení. Z výše popsaného profilu agresora a popsaného typu kyberšikany v zastoupení (viz. odkaz 2.2.2) se s tímto tvrzením nemohu ztotožnit. Při kyberšikaně v zastoupení oběť ani nemusí tušit, že se jedná o útok, ale jen o shodu náhod či špatného rozhodnutí třetích osob. A to by útočnickovi bažícímu po moci nestačilo.

⁴⁰ What methods work with the different kinds of cyberbullies?. *STOP cyberbullying* [online]. [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: <http://www.stopcyberbullying.org/parents/howdoyouhandleacyberbully.html>

⁴¹ *Kyberšikana a její prevence*. s. 20

2.3.2 Sprostý holky

Tento typ provádí útoky většinou z nudy a pro zábavu. Jak uvádí server *STOP cyberbullying*⁴², jsou v tomto případě typickými agresory děvčata, která nejčastěji šikají jiné dívky. Útok je většinou páchan ve skupině, popřípadě je skupinově plánován. Stejně jako předchozí typ agresora, i tento, potřebuje ke svému jednání publikum. To jim dodává falešnou, pro ně však potřebnou, představu o vlastní síle a jejich pozici ve skupině. Jak uvádí příručka *Kyberšikana*: „*Živnou půdou pro tuto kyberšikana je touha po obdivu ve skupině nebo partě a samozřejmě také „ticho“ ostatních, kteří tomu přihlížejí a nechají to být.*“⁴³

2.3.3 Pomstychtivý andílek

Tento typ agresora sám sebe většinou nepovažuje za útočníka, ale za člověka, který oplácí, vrací úder, popřípadě se zastává oběti. V některých případech se jedná o oběť šikany tváří v tvář, v jiných o svědka této šikany vůči někomu druhému. Své jednání bere jako oprávněné, dalo by se říci až vyprovokované.

2.3.4 Neúmyslný kyberagresor

Neúmyslný kyberagresor si není vědom, že svým jednáním agresí vyvolává. Většinou pod skrytou či smyšlenou identitou si hraje na „tvrďáka“, bez předchozího záměru někomu cíleně ublížit. Jejich reakce často bývá ve vzteku či dlouhodobé frustraci a nedokáží přesně posoudit závažnost svého chování.

2.3.5 Vtipálek

Jak nám již sám název osobnostního profilu napovídá, jedná se o útočníka, který si svým jednáním dělá legraci z druhých, nejčastěji kamarádů a známých. Zakládají a

⁴² What methods work with the different kinds of cyberbullies?. *STOP cyberbullying* [online]. [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: <http://www.stopcyberbullying.org/parents/howdoyouhandleacyberbully.html>

⁴³ *Kyberšikana a její prevence*. s. 20

upravují cizí profily, upravují fotografie. Nedomýšlí závažnost svého jednání a také fakt, že tím mohou někoho ranit.

3. Postup při řešení kyberšikany

Jak bylo popsáno při definování kyberšikany, je tento jev jedním z druhů klasické šikany tváří v tvář, často se vyskytující dohromady. Právě proto je postup při jejím řešení téměř stejný jako při řešení šikany klasické.

Jak uvádí Dr. Kolář⁴⁴, je nesmírně důležité všimnout si signálů šikany. Právě ty autor rozděluje na *přímo alarmující* a *signály nepřímě varující*. Podle jeho zkušeností dochází k vyšetřování šikanování pouze na základě nějakého alarmu. Tím je myšleno např.: telefonické či osobní oznámení rodičů o podezření na šikanování, náhlým provalením šikany či nějaké zoufalé reakce oběti, popřípadě jejího kamaráda. „*Alarmující signály se nemohou ponechávat pouze náhodě tak jako dosud. Je zapotřebí je záměrně a systematicky vyhledávat, nejlépe prostřednictvím anonymních dotazníků.*“⁴⁵

Méně zjevné, ale ne méně důležité jsou *nepřímě varující signály*. Myšleny tím jsou například nenápadné projevy šikanování v přítomnosti pedagoga a především skryté volání oběti po pomoci. Příklady tohoto zoufalého „volání“ oběti mohou být: žák vchází do třídy s učitelem, o přestávkách se zdržuje v blízkosti kabinetu či dozoru, dítě bývá často osamoceno, nemá kamaráda, jeho emoční stav je nepříznivý. Jeho absence při hodinách tělocviku bývá vyšší. S šikanováním oběti také častokrát souvisí i zhoršení v prospěchu a nesoustředěnost během vyučování.

Zda se člověk stal obětí kyberšikany, nemusí někdy i dlouhou dobu sám poznat. V některých případech lze tuto skutečnost snadno ověřit. Asi ten nejlehčí způsob je pomocí internetového vyhledávače Google, ve kterém si každý může zkusit vyhledat své jméno, přezdívkou, e-mail, telefonní číslo, atd., a nalézt tak podezřelé odkazy. Úspěšné řešení tohoto sociálně patologického jevu a možné potrestání agresorů je velmi závislé na prvním, a velmi důležitém kroku - zajištění důkazů.

⁴⁴ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 173. ISBN 978-80-7367-871-5.

⁴⁵ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 173. ISBN 978-80-7367-871-5.

3.1 Zajištění důkazů

Kybernetický prostor je od toho běžného v různých věcech odlišný. Například oběť kyberšikany nemůže při jejím řešení spoléhat na pomoc svědků. Právě proto je zajištění důkazů velmi důležitým krokem. Jak je uvedeno v příručce *Kyberšikana*, která vznikla pro potřeby vzdělávacího semináře Bezpečně s počítačem v roce 2011, důležité je uplatňovat pravidlo: „3N – nikdy nic nemazat“⁴⁶. Toto pravidlo je důležité aplikovat jak na SMS, MMS či e-mailové zprávy, tak na internetové profily. V opačném případě se připravíte o nejdůležitější důkaz, a tím o možnost dopadení a potrestání pachatele.

Druhým důležitým postupem pro zajištění důkazů je tištění e-mailů a zpráv z profilů přímo z internetu, bez předchozího překopírování do textových editorů. Tímto oběť zaručuje autenticitu obdržených zpráv.

Poslední zmíněnou možností je užití klávesy PrtScn, pomocí jejíž funkce pořídíte „fotografii“ zobrazované plochy monitorem.

3.2 Taktika vyšetřování

Taktika pro případ první pomoci u obyčejné počáteční šikanuje velmi variabilní. Jak M. Kolář⁴⁷ uvádí, pro praxi je však důležité nalézt odpovědi na následující otázky:

- kdo a kolik je obětí
- kdo a kolik je agresorů, kdo z nich je iniciátor, kdo je aktivní účastník šikanování
- jak, kde a kdy probíhal útok
- k jak závažné agresí a manipulaci došlo
- jak dlouho agrese probíhá

Výsledné odpovědi je nutné řádně zaznamenat pro vznik kvalitního důkazního materiálu. Pro získání tohoto materiálu je nutné při vyšetřování dodržet následující postup popsáné v knize M. Koláře⁴⁸.

⁴⁶ *Kyberšikana*. s. 14

⁴⁷ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 186. ISBN 978-80-7367-871-5.

3.2.1 Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany

Při samotném počátku vyšetřování je nutné odhadnout, na základě rozhovorů s informátory, svědky či oběťmi, jak je šikanování ve skupině rozvinuto a jakou má formu. Jak autor dále zdůrazňuje, tento krok lze užít jen u počátečních stádií šikany (počátečního onemocnění skupiny).

3.2.2 Rozhovor s informátory a oběťmi

O vnějším obrazu šikany se zpravidla dozvídáme z rozhovoru s informátorem, obětí. V případě, že informace obdržíme od kolegů učitelů, rodičů, atd., následuje okamžitě rozhovor s obětí. Pro tyto případy by škola měla být metodicky připravena a ve spolupráci s rodiči zahájit ochranu oběti.

Je důležité, utajit vypovídání oběti před ostatními žáky a tím ji uchránit před pomstou agresorů.

3.2.3 Nalezení vhodných svědků

Pro nalezení vhodných svědků se doporučuje postupovat tak, abychom vytipovali takové žáky, kteří s obětí kamarádí, nebo k ní nemají odmítaví postoj, nejsou závislí na agresorech a především nepřijali šikanu za normu.

3.2.4 Individuální rozhovory se svědky

Při rozhovorech se svědky je prvořadé zabezpečit jejich bezpečí. V případě, že by je výpověď mohla ohrozit, o šikanování s nimi raději nehovoříme.

Pro vytvoření co největšího bezpečí se doporučuje, abychom rozhovory prováděli bez vědomí ostatních žáků, nejlépe po vyučování. M. Kolář popisuje takzvané „římské devatero“, stanovených otázek:

- Co se stalo?
- Kde se to stalo?

⁴⁸ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 180. ISBN 978-80-7367-871-5.

- Kdy se to stalo?
- Proč?
- Kdo to spáchal?
- Jak to spáchal?
- Čím to spáchal?
- Komu se to stalo?
- Kdo nám to řekl?

U pokročilých stádií šikany lze též provádět konfrontaci dvou svědků pro zpřesnění informací.

3.2.5 Ochrana oběti

Do vyřešení šikany je třeba oběť co nejlépe chránit, v případě nutnosti i tím, že ji ponecháme doma.

3.2.6 Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovorů

a) Rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory

Dospěme-li při diagnóze závažnosti a formy šikany k závěru, že se jedná o první dvě stadia šikany a nedocházelo k vážné podobě násilí, můžeme aplikovat metodu usmíření.

b) Rozhovor s agresory, případná konfrontace mezi nimi

V opačném případě následuje rozhovor s agresory, což bývá poslední krok ve vyšetřování. Pro tento krok však musíme mít celou situaci již dobře zmapovanou a na samotný rozhovor být dobře připraveni. Tento bod slouží k okamžitému zastavení agrese a ochránění oběti. Také je tímto chráněn samotný agresor před dalšími následky vyplývajících z jeho jednání.

3.2.7 Realizace vhodné metody

a) Metoda usmíření

Považujeme-li za vhodné, můžeme uplatnit metodu usmíření

b) Metoda vnějšího nátlaku

V opačném případě Dr. Kolář doporučuje metodu vnějšího nátlaku., kdy je ustanovena výchovná komise, které se zúčastní pedagogové, agresor a jeho rodiče. Jejím výstupem jsou výchovná opatření.

3.2.8 Třídní hodina

a) Efekt metody usmíření

Při uplatnění metody usmíření je vhodné, aby na závěr proběhlo třídní setkání, během kterého dojde k posouzení výsledků.

b) Oznámení o potrestání agresorů

V případě potrestání agresorů je nezbytné, aby ve třídě proběhla informovanost o potrestání agresorů.

3.2.9 Rozhovor s rodiči oběti

Cílem tohoto rozhovoru je poskytnout rodičům oběti informace o závěrech školy a naplánovat další opatření.

3.2.10 Třídní schůzka

Během pravidelných třídních schůzek je vždy nutné, informovat rodiče o výskytu šikany ve třídě, způsobu jakým ji škola řešila a jejích výstupu.

3.2.11 Práce s celou třídou

Nejlepší prevencí šikany je budovat ve třídě pozitivní klima, posilovat kamarádské vztahy napříč celou třídou. Jen tím lze minimalizovat riziko šikany. K tomuto lze využívat služeb profesionálů, například pracovníku pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče atd.

3.2.12 Podpora Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Postupem řešení šikany a kyberšikany se zabývá i *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* (č.j. 21291/2010-28), v *Příloze č. 6 Školní šikanování* a v *Příloze č. 7 Kyberšikana*.⁴⁹

4. Prevence kyberšikany

Děti a mladí lidé tráví na internetu i několik hodin denně. Je proto nutné, aby znali nejen výhody moderních technologií, ale také rizika a nástrahy, které na ně mohou v on-line světě čekat. Jednou z nejúčinnějších cest, jak děti na tato rizika a nástrahy připravit, je s nimi o nich otevřeně hovořit. A to nejlépe ještě předtím, než se s nimi setkají. Primární prevence má proto ve snižování rizikového chování na internetu nezastupitelnou roli. Bohužel ale ani prevence nemá tu kouzelnou moc ochránit naše děti před kyberšikanou. Mohou se ale díky ní dozvědět, jak se zachovat, pokud by se obětí kyberšikany staly.

4.1 Cílové skupiny prevence kyberšikany

Prevenci kyberšikany nelze omezit pouze na cílovou skupinu dětí a mladých lidí. Mnohem více by měli o problematice tohoto nového fenoménu vědět ti, kteří dětem a mladým lidem budou v případě útoku pomáhat – učitelé a samozřejmě rodiče.

Bohužel právě rodiče, tedy lidé, kteří by pro své dítě měli být největší oporou, jsou pro prevenci nejhůře dostupnou skupinou. Nikdo jim nemůže nařídít, aby se, byť v zájmu svých dětí, dále vzdělávali. Při prevenci se tedy musí spoléhat pouze na jejich dobrou vůli. A té není mnoho. V dnešní uspěchané době si rodiče nemohou/nechtějí najít čas na to, aby dorazili na vzdělávací seminář. Jeden příklad za všechny: základní škola s třemi sty žáky se rozhodla uspořádat pro rodiče svých žáků hodinový seminář na téma kyberšikany. Lektorkou měla být oblastní metodička prevence (od té jsem se o tomto případu dozvěděl). Seminář se konal v úterý od 18:00 a rodiče o něm byli dostatečně dopředu informováni prostřednictvím žakovských knížek svých dětí. Vedení

⁴⁹ Viz *Příloha č. 1*

školy dokonce vytvořilo plakátky a o akci informoval na svém webu také příslušný obecní úřad. Celkem přišlo jedenáct dospělých, z toho sedm učitelů dané základní školy.

4.2 Formy primární prevence kyberšikany

Aby primární prevence přinesla co nejvyšší výsledky, musejí být její formy co nejvíce přizpůsobeny publiku – cílové skupině. V této podkapitole se proto věnují různým způsobům, kterým se dá primární prevence kyberšikany realizovat pro různá publika tak, aby pro ně bylo téma pochopitelné a zároveň se u výkladu nenukily.

4.2.1 Forma prevence pro žáky

Největší cílovou skupinu primární prevence samozřejmě tvoří třídní kolektivy. Poskytovatelem primární prevence (nejen) kyberšikany může být několik subjektů:

a) Rodiče

Děti obvykle prvně spustí počítač doma. Rodiče by toto jejich počínání měli nejen podporovat, ale také regulovat – dávat hranice, seznamovat je s novým prostředím. Právě od rodičů by měla zaznít jako první informace o tom, že stejně jako v realitě existují lidé, kteří jim mohou ublížit, pohybují se tito lidé také na internetu, a proto je nutné, aby i v on-line světě byly děti opatrné.

Od rodičů by mělo vždy zaznít, že s čímkoli/kýmkoli si jejich děti nebudou vědět rady, mohou se svých rodičů vždy zeptat, jak situaci vyřešit.

Nejvíce a nejčastěji rodiče chybují, když sami sebe „chlácholí“ představou, že doma dětem nic nehrozí. Mají je pod dohledem, děti nezlobí, všechno je v pořádku. Bohužel si neuvědomují, že dítě si právě v pohodlí domova může domlouvat schůzku s člověkem, kterého v životě nevidělo, nebo si právě čte výhružné e-maily.

V rámci projektu *eBezpečnost* vzniklo *Rodičovské desatero virtuálního světa*, které rodičům ukazuje cestu, kterou by se v rámci osvěty svých dětí měli vydat.

Zahraniční server *Cyberbullying*⁵⁰ na svých stránkách popisuje deset typů, co mohou rodiče udělat pro bezpečí svých dětí:

- Zajistit, aby dítě si bylo vědomo, že zásady při kontaktu s cizími lidmi jsou stejná v reálném i kybernetickém světě.
- Ujistit se, že škola má ve svých osnovách preventivní vzdělávací program o bezpečnosti v kyberprostoru.
- Učit dítě vhodnému chování a komunikaci na internetu, seznámení s pravidly používané techniky.
- Rodič by měl být vzorem při užívání moderní techniky.
- Sledovat aktivity dětí, zajímat se, k čemu dítě techniku užívá.
- Používání blokačního softwaru.
- Rodiče by si měli všimnout varovných znaků.
- S dítětem sestavte „smlouvu o používání počítače“.
- Udržujte s dítětem otevřenou komunikaci.
- Poskytněte dítěti pocit, že může přijít s jakýmkoli problémem pro radu.

b) Učitelé

Výuka informatiky začíná v některých školách již ve třetí třídě. Ještě předtím, než se žáci a studenti začnou učit pracovat ve Wordu či Excelu, seznamují se s pravidly chování v počítačové učebně. Stejně tak by je ale měl učitel seznámit i s pravidly chování na internetu, s netiketou, a každou hodinu s nimi probrat určitý typ rizikového chování on-line.

Děti samy mohou vyhledávat informace, tvořit referáty, doprovodit je tematickými videi, kterých jsou na internetu legálně ke zhlédnutí stovky. Hodiny informatiky jsou velkým polem pro prevenci, bohužel zatím většinou polem neoraným.

⁵⁰ Top ten tips parents cyberbullying prevention. *Cyberbullying Research Center* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.cyberbullying.us/Top_Ten_Tips_Parents_Cyberbullying_Prevention.pdf

c) Školní metodik prevence

Školní metodik prevence je učitel, který má na starost kromě svých vyučovacích hodin také zajišťování prevence. Tu může zajišťovat buď sám, pověřit své kolegy, nebo pozvat do školy některou externí organizaci.

Školní metodici prevence někdy absolvují dlouhodobé, 250 hodinové, kurzy specializované právě na různé formy rizikového chování, a proto jsou mnozí z nich schopni sami vést preventivní bloky pro své žáky a studenty. Metodiky bloků si mohou vymyslet sami, ale častěji se inspirojí v odborné literatuře, kde jsou různé psychosociální hry zaměřené na tematiku kyberšikany kvalitně zpracovány.

d) Oblastní metodik prevence z pedagogicko-psychologické poradny

V Plzeňském kraji pracuje na pozici oblastního metodika prevence v současné době osm zaměstnanců na celý úvazek, což je oproti ostatním krajům nadstandard. V každém okrese je alespoň jeden preventista, který se svými programy objíždí spádové mateřské, základní a střední školy.

Školy služeb těchto metodiků hojně využívají, protože jim zajišťují hned tři komforty: naplní zákonem uložený Minimálně preventivní program, služby pro třídní kolektivy jsou na vysoké úrovni, a hlavně – jsou zdarma.

Všechny metodiky spadající pod Plzeňský kraj jsem kontaktoval s dotazem, zda nabízejí školám preventivní program na kyberšikanu. Všichni mi odpověděli kladně.

Práce metodiků se třídním kolektivem není frontální, ale interaktivní. Obvykle se pracuje v upraveném prostoru třídy, kdy se lavice odsunou ke zdi a děti i s lektorem si sednou na židle do kruhu. Někdy se do tohoto kruhu přidá i učitel, který je preventivním blokům vždy přítomen.

Žáci se potřebné informace dozvídají z různých technik a her. Tato forma učení je mezi mladými lidmi velmi oblíbená, zapojují se všichni. Od lektora se dozvědí další praktické informace, například, co dělat, když se stanou obětí kyberšikany a také, jaké to může mít důsledky, pokud oni sami budou kyberšikanu páchat.

e) Neziskové organizace, občanská sdružení apod.

Preventivní programy na různá témata, včetně kyberšikany, poskytují i některé neziskové organizace. Předtím, než si škola nějakou takovouto organizaci objedná, měla by si o ní zjistit co nejvíce informací. Zprv, cenu bloku, která nebývá nijak nízká,

a za druhé, kvalitu programů. Bohužel i v tomto sektoru se najdou podvodníci a neprofesionálové, kteří mohou ve školní třídě napáchat více škody než užítku.

Primární prevenci rizikového chování se v Plzeňském kraji věnuje například *Ponton, o. s.* se svým programem *Mezery*⁵¹, *Prev-centrum*⁵² občanského sdružení *Kotec, P-Centrum*⁵³ *Centra protidrogové prevence a terapie, o. p. s.*, či sdružení právnických osob *Point 14*⁵⁴. Ani jedna z těchto organizací ale nenabízí specifickou primární prevenci na téma kyberšikany

4.2.2 Forma prevence pro učitele

Učitelé jsou další velmi důležitou cílovou skupinou pro prevenci kyberšikany. Na rozdíl od dětí jsou tématické semináře pro dospělé zaměřené na praktické otázky a postupy, jak řešit případný vznik kyberšikany.

Oříškem často bývá, že většina pedagogů mnoho nerozumí novým technologiím. Jejich praktické dovednosti se často omezují na napsání dokumentu v textovém editoru a odesílání e-mailů. Proto je při školeních velmi důležité přistupovat „na míru“ té které skupině učitelů.

V loňském roce bylo v Plzeňském kraji realizováno školení celých učitelských sborů v rámci projektu *eBezpečnost*⁵⁵. Unikátnost tohoto školení byla ve dvou věcech – semináře se účastnili všichni pedagogové dané školy, nejen školní metodici prevence či ředitelé, a školení, včetně brožurek pro učitele a tištěných materiálů pro rodiče a žáky, bylo zcela zdarma. Do projektu se zapojilo celkem 147 základních a středních škol Plzeňského kraje.

⁵¹ MEZERY. *Ponton* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.ponton.cz/mezery/>

⁵² Prev-centrum. *Kotec* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.kotec.cz/prev-centrum>

⁵³ P-centrum. *Centrum protidrogové prevence a terapie, o.p.s.* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.cppt.cz/cz/pcentrum.asp>

⁵⁴ Programy. *Point 14* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://point14.cz/index.php?page=our-programs>

⁵⁵ eBezpečnost. *Portál Bezpečný kraj* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.bezpecnykraj.cz/ebezpecnost/ebezpecnost.aspx>

4.2.3 Forma prevence pro rodiče

Jak již bylo zmíněno výše, rodiče, ač nejdůležitější cílová skupina prevence, jsou nejhůře dostupní pro předávání informací.

Musíme spoléhat jen na to, že si informace budou sami vyhledávat. Rad pro rodiče existuje na internetu mnoho, například na webech *E-bezpečí*⁵⁶, *Seznam se bezpečně*⁵⁷ či na informačním portále o šikaně ve školách *Minimalizace šikany*⁵⁸.

O krok dál šel loni projekt *eBezpečnost*, který nechal pro rodiče všech žáků Plzeňského kraje natisnout již zmíněná *Rodičovská desatera virtuálního světa*. Tato desatera byla rodičům předána na třídních schůzkách. Pokud se rodiče na schůzku nedostavili, byla jim poslána po jejich dítěti. Materiál je také volně ke stažení všem dalším zájemcům na webu *eBezpečnost*⁵⁹.

5. Právní rámec

Pro prevenci a řešení (kyber)šikany mohou školy a rodiče použít níže zmíněné paragrafy ze školského zákona. Pokud řešení případu (kyber)šikany nespadá do zákonné kompetence školy, mohou se rodiče a učitelé domoci práva v občansko- či trestněprávním řízení. Zde je výčet nejužívanějších paragrafů:

5.1 Zákon č. 561/2004 Sb. (školský zákon)⁶⁰

- § 22, odst. 1, písm. b a c: (1) Žáci a studenti jsou povinni
b) dodržovat školní a vnitřní řád a předpisy a pokyny školy a školského zařízení k ochraně zdraví a bezpečnosti, s nimiž byli seznámeni,

⁵⁶ Rodiče, učitelé, žáci. *Projekt E-bezpečí* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/rodice-ucitele-zaci>

⁵⁷ *Jsou děti na internetu v bezpečí?: Seznam se bezpečně*. [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.seznamsebezpecne.cz/>

⁵⁸ Jak postupovat, když moje dítě šikanují. *Minimalizace šikany: Informační portál o šikaně na školách* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-dozept/331>

⁵⁹ Infomateriály projektu *eBezpečnost*. *Portál Bezpečný kraj* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.bezpecnykraj.cz/infomaterialy-projektu-ebezpecnost.aspx>

⁶⁰ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon>

c) plnit pokyny pedagogických pracovníků škol a školských zařízení vydané v souladu s právními předpisy a školním nebo vnitřním řádem.

- § 29, (1) Školy a školská zařízení jsou při vzdělávání a s ním přímo souvisejících činnostech a při poskytování školských služeb povinny přihlížet k základním fyziologickým potřebám dětí, žáků a studentů a vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů.

- § 30, (1) Ředitel školy vydá školní řád; ředitel školského zařízení vnitřní řád. Školní řád a vnitřní řád upravuje

c) podmínky zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků nebo studentů a jejich ochrany před sociálně patologickými jevy a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí.

5.2 Zákon č. 40/1964 Sb. (občanský zákoník)⁶¹

Ochrana osobnosti

§ 11

Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.

§12

(1) Písemnosti osobní povahy, podobizny, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkající se fyzické osoby nebo jejích projevů osobní povahy smějí být pořizeny nebo použity jen s jejím svolením.

(3) Podobizny, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy se mohou bez svolení fyzické osoby poříditi nebo použít přiměřeným způsobem též pro vědecké a umělecké účely a pro tiskové, filmové, rozhlasové a televizní zpravodajství. Ani takové použití však nesmí být v rozporu s oprávněnými zájmy fyzické osoby.

⁶¹ Občanský zákoník. *business.center.cz* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/obcanzak/>

§ 19b, odst. 2 a 3 o neoprávněném použití názvu právnické osoby

§ 424 Odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům

5.3 Zákon č. 40/2009 Sb. (trestní zákoník)⁶²

Trestné činy proti svobodě

§ 175 Vydírání

§ 176 Omezování svobody vyznání

Trestné činy proti právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství

§ 182 Porušení tajemství dopravovaných zpráv

§ 183 Porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí

§ 184 Pomluva

Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti

§ 191 Šíření pornografie

§ 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií

§ 193 Zneužití dítěte k výrobě pornografie

Trestné činy proti rodině a dětem

§ 202 Svádění k pohlavnímu styku

Trestné činy proti majetku

§ 230 Neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací

§ 231 Opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat

§ 232 Poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti

Trestné činy obecně ohrožující

§ 287 Šíření toxikomanie

⁶² Trestní zákoník. *Business.center.cz* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni-zakonik/>

Trestné činy narušující soužití lidí

§ 352 Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci

§ 353 Nebezpečné vyhrožování

§ 354 Nebezpečné pronásledování

§ 355 Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob

§ 356 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod

Jiná rušení veřejného pořádku

§ 357 Šíření poplašné zprávy

Některé další formy trestné součinnosti

§ 364 Podněcování k trestnému činu

§ 365 Schvalování trestného činu

6. Cíl výzkumu

V praktické části této práce se zaměříme na zkoumání poznatků učitelů základních a středních škol o kyberšikaně, jejich počítačovou gramotnost a na rozsah praktických zkušeností s touto problematikou.

Zvolíme si všeobecnou hypotézu a čtyři pracovní, které budeme postupně zkoumat pomocí dotazníku a následně vyhodnocovat formou grafů, pomocí rozhovoru s ohniskovou skupinou a rozborem kasuistiky. Interpretace všech výsledků ke zkoumaným hypotézám a to, zda se hypotézy potvrdily či nepotvrdily, shrneme v kapitole 11. Interpretace výsledků.

Hlavním cílem tohoto výzkumu je zjištění schopností učitelů základních a středních škol v Plzeňském kraji při řešení kyberšikany na školách.

7. Metody výzkumu

K výzkumu bylo použito třech druhů výzkumných metod. Jedna kvantitativní a dvě kvalitativní.

7.1 *Kvantitativní metoda*

V našem případě se jedná o sociologické šetření prováděné explorativní dotazníkovou metodou. Tím se podařilo získat velké množství empirických dat⁶³ od velkého počtu dotazovaných v poměrně krátkém čase.

Dotazník se skládá z pěti otázek, všechny otázky jsou otevřené. Dotazník byl vyplňován anonymně z důvodu snížení rizika autocenzury, a to od září do listopadu 2011. Celkem bylo osloveno 456 respondentů. Díky přítomnosti zadavatele dotazníků byla docílena jejich stoprocentní návratnost.

⁶³ Jak uvádí autor ve své knize, (PUNCH, Keith F. *Základy kvantitativního šetření*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 45. ISBN 978-80-7367-381-9.): „Z dobře formulovaných otázek musí být jasné, jaká data jsou zapotřebí k jejich zodpovězení.“

7.2 Kvalitativní metody

První zvolenou metodou byl skupinový rozhovor (focus group). „*Jedná se o nástroj sběru primárních informací, jehož základem je dotazování, které probíhá ve skupině. Velikost skupiny je v optimálním případě 6 – 10 osob.*“⁶⁴ V našem případě bylo hovořeno se skupinou sedmi učitelů základní školy, dne 20.9.2011. Jednalo se o strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami.

Druhou kvalitativní metodou byla kasuistika příkladu řešení kyberšikany na základní škole, která posloužila jako příklad dobré praxe.

8. Popis zkoumaných vzorků

Zkoumanými vzorky kvantitativní metody výzkumu byli učitelé základních a středních škol v Plzeňském kraji. V průběhu šetření bylo osloveno 456 učitelů ze 24 škol.

V případě skupinového rozhovoru byl zkoumaný vzorek složen ze sedmi učitelů – 5 žen a 2 muži. Všechny osoby byly kolegové ze základní školy malého města.

Ústřední postavou kasuistiky je žačka osmé třídy základní školy, která se stala obětí kyberšikany.

9. Hypotézy

9.1 Všeobecná hypotéza

V našem výzkumu jsme vycházeli ze skutečnosti, že kyberšikana je poměrně nový fenomén rizikového chování. Předpokládáme tedy, že učitelé na základě svých dosavadních znalostí a zkušeností nejsou schopni samostatně tento druh rizikového chování řešit.

⁶⁴ Skupinový rozhovor (focus group). *PSYCHOLOGIE A PEDAGOGIKA* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://psychologie-pedagogika.studentske.cz/2010/09/15-skupinovy-rozhovor-focus-group.html>

9.2 Pracovní hypotézy

V této kapitole se zaměříme na čtyři pracovní hypotézy, které nám blíže určí, jaký dopad bude mít jednání učitelů při řešení kyberšikany – zda jsou schopni případy vyřešit v souladu s výše popsanými zásadami či nikoli.

Zde jsou naše čtyři pracovní hypotézy:

1. Předpokládáme, že učitelé mají základní přehled o problematice kyberšikany.
2. Předpokládáme, že počítačová gramotnost většiny učitelů na základních a středních školách je nízká, což vede k neschopnosti správně zajistit důkazy.
3. Předpokládáme, že učitelé neznají postup při vyšetřování kyberšikany⁶⁵.
4. Předpokládáme, že učitelé nevědí, o jaké platné zákony České republiky se mohou při řešení kyberšikany opřít.

10. Vyhodnocení

10.1 Výsledky dotazníkového šetření

10.1.1 Vyhodnocení první otázky

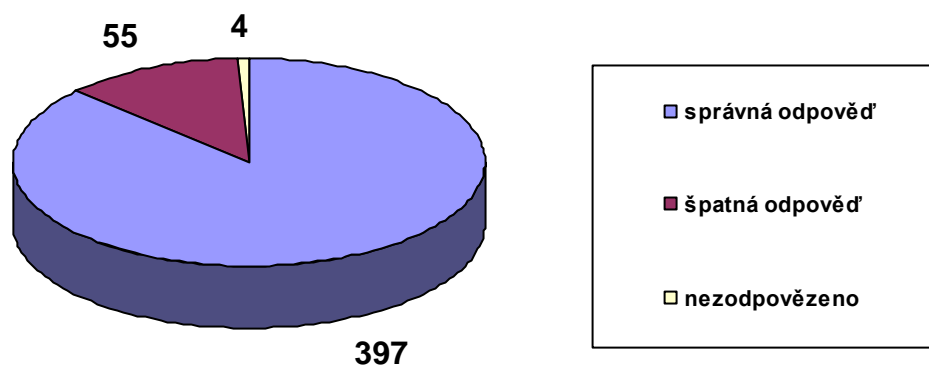
Za správnou odpověď na otázku č.1: „*Jak byste vlastními slovy definovali pojem kyberšikana?*“ byl považován alespoň přibližný popis definice kyberšikany tak, jak je uvedena v kapitole č.2 *Kyberšikana*.

Výsledek dopadl takto:

⁶⁵ viz kapitola 3.2 *Taktika vyšetřování*

Graf č.1 nám znázorňuje počty správných, špatných a nevyplněných odpovědí.

Graf č.1

Jak nám znázorňuje graf č.1, 397 oslovených pedagogů odpovědělo správně, což představuje 87% zkoumaného vzorku. Jen 1% dotazovaných (4 učitelé) na tuto otázku neodpovědělo.

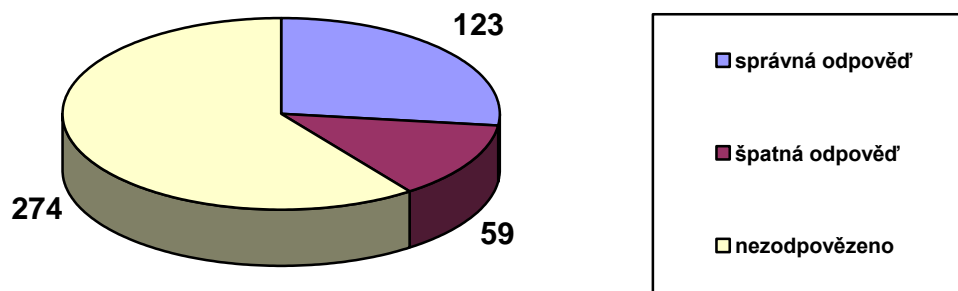
10.1.2 Vyhodnocení druhé otázky

Za správnou odpověď na otázku č.2: „Víte, k čemu slouží na klávesnici klávesa *PrintScreen*?“ byly považovány odpovědi typu: „... slouží pro vyfocení obsahu obrazovky...“ a tomu podobného obsahu.

Výsledek dopadl takto:

Graf č.2 nám znázorňuje počty správných, špatných a nevyplněných odpovědí.

Graf č.2

Z grafu č.2 je zřetelně vidět, že 73% respondentů nezná význam dotazované klávesy. Jen 123 oslovených (27%) zná význam této klávesy a pravděpodobně bude schopno ji aktivně použít. Předpokládáme, že tomu však nebude u všech.

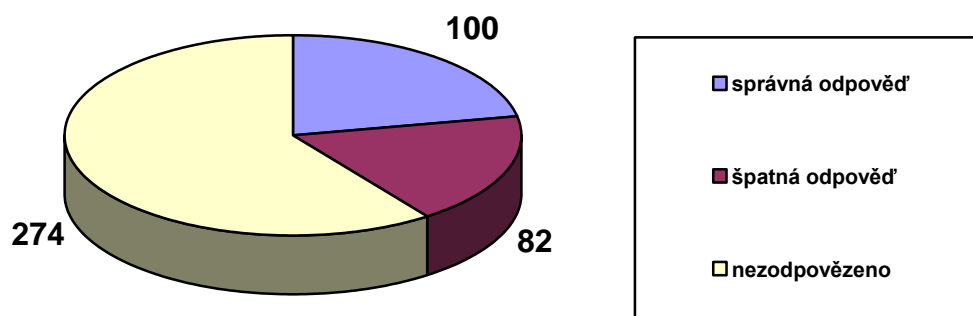
10.1.3 Vyhodnocení třetí otázky

Za správnou odpověď na otázku č.3: „K čemu můžete tuto klávesu při řešení kyberšikany použít?“ byly považovány odpovědi typu: „... k zajištění věrohodného důkazu o páchané kyberšikaně...“ a tomu podobného obsahu.

Výsledek dopadl takto:

Graf č.3 nám znázorňuje počty správných, špatných a nevyplněných odpovědí.

Graf č.3

Výsledky grafu č.3 nám ukazují, že 100 dotazovaných pedagogů (22%) by bylo schopno klávesu PrintScreen aktivně použít při řešení kyberšikany. Jak jsme předpokládali, je tento počet nižší, než učitelů, kteří znají její význam (viz graf č.2).

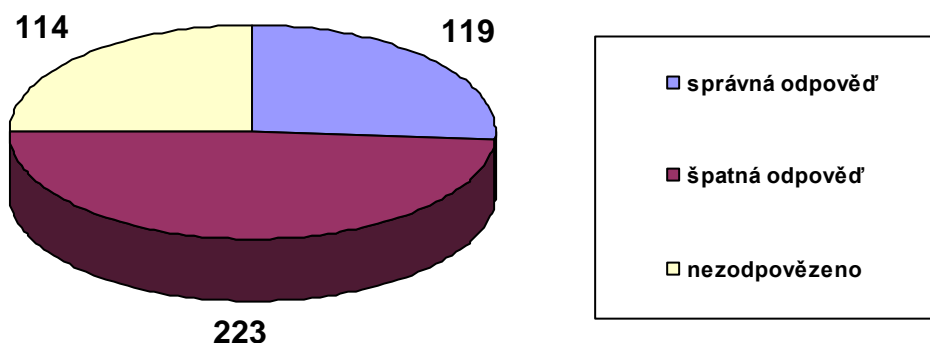
10.1.4 Vyhodnocení čtvrté otázky

Za správnou odpověď na otázku č.4: „Jaké jsou dílčí kroky při řešení (kyber)šikany?“ byl považován alespoň přibližný popis taktiky vyšetřování, viz kapitola č. 3.2.

Výsledek dopadl takto:

Graf č.4 nám znázorňuje počty správných, špatných a nevyplněných odpovědí.

Graf č.4

Z výsledků v grafu č.4 vyplývá, že jen 119 dotazovaných pedagogů (26%) je schopno samostatně postupovat při řešení (kyber)šikany.

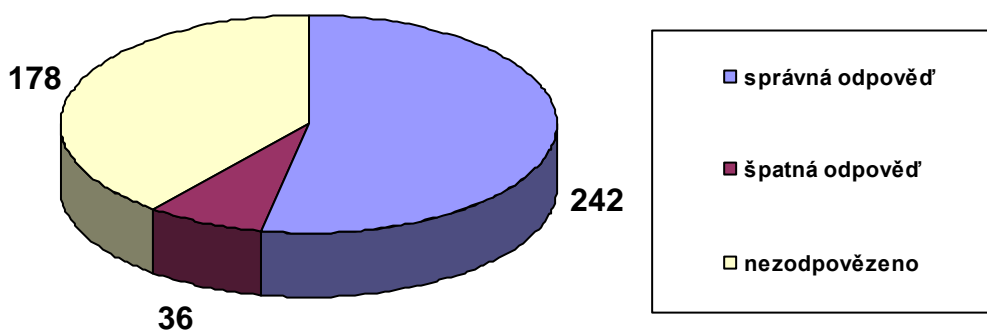
10.1.5 Vyhodnocení páté otázky

Za správnou odpověď na otázku č.5: „*Jakou právní pomoc byste oběti (rodičům oběti) doporučili v případě, že ke kyberšikaně došlo mimo dobu vyučování?*“ byly považovány odpovědi odkazující na typy zákonů, jež lze při řešení kyberšikany užít, viz kapitola č.5 *Právní rámeček*.

Výsledek dopadl takto:

Graf č.5 nám znázorňuje počty správných, špatných a nevyplněných odpovědí.

Graf č.5

Výsledky grafu č.5 dokazují, že 242 dotazovaných učitelů (53%) je schopno poskytnout oběti nebo jejím rodičům informace o tom, jaké právní kroky mohou učinit.

10.2 Kasuistika

V následující kasuistice popíšeme příklad dobré praxe, kdy se díky informovanosti školní metodičky prevence a ochotě školy celkově podařilo překazit kyberšikanu už v jejím počátku.

Obětí kyberšikany se stala žačka 8. třídy základní školy. Její tehdejší přítel jí poprosil, aby mu mobilem vyfotila své přirození a následně mu fotografii poslala. Zamilovaná dívka jeho přání bohužel splnila. Chlapec onu fotografii okamžitě nahrál do počítače a vypustil ji do světa – prostřednictvím e-mailu, a dokonce i umístěním na sociální síti Lidé.cz. Kromě informace, komu přirození patří, doprovodil fotku i dalšími komentáři, například „*To je ta moje kunda*“ a podobně.

Na základě tohoto jeho činu se okamžitě zvedla na dívčinu osobu vlna posměchu, a dokonce i výhrůzek. Kromě toho, že se oběť zklamala v lásce, zklamala se také v přátelství. Největšími „posměváčky“ a útočníky byly právě její kamarádky, se kterými oběť trávila každé odpoledne po škole. Právě od nich musela oběť číst na svém profilu vzkazy „*Ty chudinko, stejně na nás nemůžeš...*“, „*Klidně si nás nabonzuj, ale pak počkej na tu pomstu, to jsi ještě nezažila!!*“, „*Chceš nás udat na policii? Ta nám nic nedokáže!*“ ...

Nutno dodat, že ani jeden z agresorů, včetně jejího přítele, nechodil s obětí do stejné školy. Pouze jednomu z nich bylo 15 let, ostatní byli nezletilí.

Oběť se naštěstí se svým trápením hned druhý den svěřila své spolužačce. Ta byla natolik pohotová, že přemluvila oběť a společně zašly o celé věci říct jedné z učitelek, ke které měly obě důvěru. Tato učitelka byla shodou okolností i školní metodička prevence. V rámci svého vzdělávání prošla školením právě na téma kyberšikany. Bylo jí ihned jasné, že to, co se stalo její žačce, není dobré podceňovat, ale naopak začít rychle řešit.

Ihned zavolala lektorce onoho semináře o kyberšikaně. Lektorka pracuje v pedagogicko-psychologické poradně na pozici oblastní metodičky prevence.

Zkonzultovala s ní všechny nutné kroky – hlavně zajištění důkazů a blokáce útočníků. Domluvily se i na dalším postupu – neprodleně informovat o případu ředitele školy a zákonné zástupce dívky. Dále pak kontaktovat školy, na které docházejí agresori a požádat je o součinnost, domluvit termín schůzky, na které by byla přítomna většina zúčastněných stran – ředitel školy, školní metodička prevence, oběť se svým zákonným zástupcem, oblastní metodička prevence se svým kolegou, kterému škola spádově patří, a popř. lidé z vedení druhých škol. Samozřejmostí byla možnost jakékoli konzultace do doby, než se uskuteční schůzka.

Schůzka ve škole oběti se uskutečnila do týdne od počátku kyberšikany. Ačkoli sám pan ředitel kontaktoval školy agresorů s prosbou o pomoc, žádné se nedočkal. Jeho kolegové mu sdělili, že to, co dělají jejich žáci mimo dobu vyučování, je vůbec nezajímá a věc nehodlají nijak řešit. Proto na schůzce nebyl žádný zástupce z těchto škol.

Atmosféra setkání byla zpočátku velmi nejistá. Pan ředitel se školní metodičkou byli rozladění z přístupu škol agresorů, chtěli oběti pomoci a zároveň věděli, že nemají žádnou možnost dosáhnout na agresory. Oběť byla nešťastná, styděla se a zároveň měla strach, že bude označena za tu, co si „za to může sama“. Matka oběti celou situaci prožívala nejhůře, třásla se, plakala, neviděla východisko. Na oblastních metodických prevence tak zbyla role nejen expertní, ale také podporující. Nejdříve popsali situaci a „nakousli“ i téma, zda si za to dívka může nebo nemůže sama. Sdělili všem, že to sice nebyla úplně nejchytřejší věc, ale každopádně nikdo nemá právo s jejími fotkami, ať už jsou jakékoli, zacházet podle své vůle bez jejího svolení. A už vůbec nikdo nemá právo se jí posmívat, vyhrožovat jí, nebo ji vydírat. Po těchto slovech se oběti i matce ulevilo. V této atmosféře už se mohlo přejít k praktickým krokům, které případ vyžadoval.

Matka i oběť byly seznámeny s tím, že škola, ačkoli by stokrát chtěla, jim opravdu nemůže více pomoci. Za prvé útočníci pocházejí z nespolupracujících škol, za druhé, i kdyby chodili do stejné školy s obětí, kyberšikana probíhala mimo dobu vyučování a škola nemá žádné zákonné pravomoci takového mimoškolního chování postihnout – nemůže udělit ani kázeňské tresty, ani snížené známky z chování. Jedinou možností, jak nechat útočníkům zažít spravedlnost, je cesta trestně-právního procesu. Matce a oběti bylo sděleno, že vzhledem k věku většiny pachatelů bude případ odložen, ale že i samotné vyšetřování na policii a kontakt agresorů a jejich rodičů se sociálním odborem zapůsobí samo o sobě jako trest.

Matka se představy podání trestního oznámení zalekla, ale sama cítila, že je to to jediné, co může její dceři pomoci. Situaci matce neulehčovalo ani to, že její manžel, otec oběti, o celé věci ještě nic nevěděl, ani fakt, že bydleli na malém městě, kde se všichni znají – včetně policistů. Zvyšovalo se tak riziko, že se rodina dostane „do řečí“.

Pro snížení pocitu ohrožení matky byl na schůzce vypracován následující plán:

1. Matka s dcerou do konce týdne „šetrně“ sdělí otcí, co se stalo.
2. Trestní oznámení se podá v jiném městě, než rodina žije.
3. Podporu matce bude dělat přímo na služebně policie oblastní metodik prevence, pod kterého spadá škola oběti.
4. Matka si s metodikem domluvila den a čas, kdy se sejdou před policejní služebnou. Vymění si také telefonní kontakty.

Po vytvoření tohoto plánu schůzka ve škole skončila s tím, že všichni zúčastnění zůstanou v kontaktu a vzájemně si nápomocni.

K podání trestního oznámení nakonec došlo podle plánu, ale nikoli bez zádrhelu. Matka ze zcela pochopitelných důvodů dostala z celé situace strach a neměla žádnou vůli na policii jít. Díky komunikačním dovednostem a podpoře oblastního metodika prevence nakonec sebrala sílu a odvalu a i s dcerou se v domluvený termín dostavily na sjednané místo.

Na policejní služebně bohužel narazili na arogantního a nechápajícího policistu, který při psaní do protokolu pronesl například větu: „*To je toho, my jsme se zase mlátili železnýma tyčemi.*“ Navzdory těmto nepříjemným vsuvkám bylo trestní oznámení podáno a začal koloběh předvolání a výslechů. I díky důkazům, které zajistila paní učitelka na profilu a v e-mailu oběti, se všichni agresori doznali. Dle předpokladů byl u většiny z nich případ kvůli věku odložen, u zletilého chlapce byla nařízena ambulantní léčba ve Středisku výchovné péče. Vyšetřování ale mělo očekávaný efekt – kyberšikana dále nepokračovala, agresori se stáhli a oběť již dále nešikanovali.

Přibližně po půl roce od incidentu proběhl ve zmíněné škole preventivní program na téma „Bezpečnost na internetu“ pro sedmé a osmé ročníky. Program vedla oblastní metodička prevence, která na případu kyberšikany spolupracovala od začátku. Měla možnost nejen pozorovat dění ve třídě oběti, ale i s obětí přímo mluvit. S radostí

zjistila, že dívka už se z celé situace „oklepala“ a její třída jí je oporou. Tento dojem potvrdila i školní metodička prevence, která dívku neustále monitoruje.

Shrnutí přístupu školy k primární prevenci:

1. Ředitel školy zvolil do pozice školní metodičky prevence (dále jen ŠMP) člověka, který má sám o sobě o problematiku rizikového chování zájem.
2. Ředitel školy podporuje svoji ŠMP při dalším vzdělávání, potřebném pro zodpovědný výkon funkce.
3. ŠMP si sama aktivně vyhledává možnosti dalšího sebe rozvoje.
4. ŠMP má důvěru u žáků.

Shrnutí postupu školy při řešení výše popsaného případu kyberšikany:

1. ŠMP na základě svých znalostí dokázala odhadnout závažnost problému.
2. ŠMP kontaktovala odborníka, aby se poradila o správnosti a bezchybnosti dalšího postupu při řešení případu.
3. ŠMP zajistila důkazy.
4. ŠMP otevřeně komunikovala s ředitelem školy o problému a o nutnosti schůzky, na níž by byla přítomna většina zúčastněných stran (ne agresori).
5. Ředitel školy kontaktoval zákonného zástupce oběti a pozval je na schůzku. Dále se telefonicky spojil se svými kolegy z druhých škol a požádal je o součinnost.
6. Ředitel školy umožnil realizovat schůzku v prostorách školy.
7. Všechny výše popsané kroky dělala škola NAD RÁMEC SVÝCH ZÁKONNÝCH POVINNOSTÍ. Je to zatím jeden z mála příkladů dobré praxe, kdy se škola zachovala partnersky, a nikoli mocensky. I když bylo od počátku jasné, že škola nemůže dát případu žádný rámec ve formě trestů pro agresory, ani ŠMP, ani ředitel školy na chvíli nezapochybovali, že se věc musí ŘEŠIT. A řešením v tomto případě byla nabídnutá pomoc a podpora oběti a její rodině, nikoli pouhé rozdávání kázeňských postihů či snížených známek z chování.

10.3 Skupinový rozhovor

Pro účely praktické části této diplomové práce jsem zvolil jako výzkumnou metodu strukturovaný rozhovor se sedmi pedagogy. Rozhovor proběhl v jedné ze školních tříd po skončení vyučování, kdy ostatní učitelé již odešli, a mohli jsme mít soukromí.

Učitelům byla z mé strany zaručena anonymita, a to pro pocit jejich bezpečí, a tím i pro snížení pravděpodobnosti autocenzury. Rozhovor jsem zaznamenával na nahrávací zařízení a zároveň jsem si psal poznámky. O záznamu a psaní poznámek byli učitelé předem informováni a s tímto postupem souhlasili.

Před začátkem rozhovoru jsem učitele také upozornil, že neexistují dobré a špatné odpovědi. Zopakoval jsem jim účel našeho rozhovoru. Respondentovi byl vždy ponechán dostatek času na odpověď.

Skupinový rozhovor proběhl 20.9.2011 v základní škole jednoho okresního města, učitelský sbor neprošel žádným speciálním školením o kyberšikaně.

A: muž, 29 let, učitel matematiky a tělocviku

B: žena, 35 let, učitelka českého jazyka a hudební výchovy

C: žena, 47 let, učitelka zeměpisu a přírodopisu

D: muž, 54 let, učitel fyziky a chemie

E: žena, 59 let, učitelka českého jazyka a dějepisu

F: žena, 27 let, učitelka anglického jazyka

G: žena, 43 let, učitelka výpočetní techniky a matematiky

1. Víte, co znamená pojem kyberšikana?

A: Samozřejmě, to je šikana přes internet a mobily.

B: Ano, o tom už jsem slyšela... něco jako šikanování na počítači, že?

C: Kyber... Šikana, vím, co je, ale kyber? (*hluboce se zamýšlí*) Kybernetika... počítače... Takže šikana přes počítač?

D: Eh... No, to je něco jako, ee... šikana na internetu... (*zamyslí se*) ... a asi i přes mobily, ne?

E: Ano, i u nás ve škole už takové případy byly. *(povzdech)* Děti si našly nový způsob, jak se trápit... Píší o sobě na ten internet takové hrůzy, fotí se mobilem. *(roztrpčeně)* A i nás fotí mobilem!

F: No jasně, toho je teď plno, hlavně na Facebooku, samý nadávky a urážení. *(rozčileně)* Mojí kamarádce se to stalo, musela si kvůli tomu zrušit profil. *(znechuceně)* Několikrát denně jí na zeď přicházely zprávy od nějakého týpka, který jí urážel a vyhrožoval, tss...

G: *(s úsměvem)* Ještě abych to nevěděla, když mam na starost počítače! Je to šikana přes mobily, internet a tak. Strašná věc... *(kroutí hlavou)*

2. Znáte způsoby a prostředky, kterými lze kyberšikanu páchat?

A: No, těch je dost... Třeba výhružný esemesky, urážky, oplzlý e-maily...

B: No, teď mě rychle nic nenapadá... Počkejte... *(soustředí se)* Asi různé výhružky, posmívání... třeba přes e-maily.

C: Teď jsem si vzpomněla, že ta kyberšikana už byla i tady na škole... *(vzpomíná)* To se děti fotily mobilem, a pak si to posílaly s ošklivými komentáři.

D: No, tak asi nějaké ty posměšky v esemeskách nebo na tom jejich Facebooku praštěným... *(vrtí hlavou)*

E: Tak třeba to focení mobilem, jak už jsem říkala. Kolegyni z jiné školy děti dokonce natočily a pak to video nahrály někam na internet... *(soucitně)* Byla z toho celá špatná, chuděra... Víím, jaké to je, připlést se do toho kolotoče... *(znejistí)*.

F: No, tak přesně to, co se stalo té mojí kamarádce! ... *(zklidňuje se)* Pak taky třeba focení a točení, pak to dávají na YouTube a posílají si odkazy, aby se tím pobavilo co nejvíc lidí... *(bojovně)* Zmetkové to jsou, který to dělají!

G: Tak tady je spousta možností – esemesky, ememesky, e-maily, sociální sítě... je toho čím dál víc... bohužel.

3. Už jste se někdy ve své třídě s případem kyberšikany setkal(a)?

A: Ano, asi před rokem...

B: Já ne, ale někteří kolegové už se s tím setkali.

C: Díky bohu ne.

D: Já ne, ale zeptejte se kolegyně ... *(uvádí její jméno)*. Ta si dost vytrpěla.

E: Ani mi to nepřipomínejte... *(otřese se)* Byla to hrozná doba...

F: Zatím ne, ale čekám, že to přijde.

G: Ve své třídě ne, ale už jsem jich pomáhala řešit dost... *(tváří se zasmušile)*

4. ANO: Jak jste jí řešil(a)?

NE: Jak byste ji řešil(a)?

A: No... Naštěstí dost umím s počítačem, takže hned, jak mi to žačka oznámila, sedli jsme ke kompu a vytiskli jsme, co jsme mohli. Hned pak jsem informoval ředitele... počkejte... jo, a pak jsme hned volali rodičům a pozvali je na schůzku. Mezitím měla oběť za úkol o této akci s nikým nemluvit, agresory totiž byly její spolužačky. Školní metodička pak postupně dělala nějaké výslechy, tomu už já nerozumím (*s úsměvem*).

B: He... tak to nevím... asi bych... se šla s někým poradit... určitě bych se sama do ničeho nepouštěla.

C: Ježíš! (*mne si čelo*) No nevím, šla bych za zkušenějšíma... Hlavně bych se snažila toho žáka nějak ochránit... i když vlastně... jak? Nevím (*smutně*). Snad mě to nepotká.

D: No, to fakt nevím, ale sám bych s ničím nezačal... Jeden zkažený případ stačil a nehodlám být za... (*hledá vhodné slovo*) ... no, prostě je to složitý... (*spíná dlaně a poklepává nohou*)

E: (*slzy v očích*) Řešila jsem to úplně špatně... (*hluboké nadechnutí*) Ale vážně jsem nechtěla! ... (*snaží se uklidnit, tře si spánky*) ... Šla... šla jsem hned do třídy a zeptala jsem se dětí, kdo to byl... Oni to totiž měli být podle všeho spolužáci toho hochy... No... (*povzdech*) ... a ať už to byl, kdo to byl, všechno pak vymazali nebo co... Pak tomu chlapci začali psát znovu, upravili jeho fotku, napsali k ní hanlivý komentář a vyvěsili to na nástěnku tady ve škole... Bylo to hrozné (*třese se jí hlas*). Nakonec se to nějak vyřešilo, ale já už s tím nechtěla nic mít... (*sahá pro kapesník*)... promiňte, už se k tomu nechci vracet...

F: No, jak... hmm... vlastně... nevím... Šla bych se někoho zeptat, nebo někam zavolala.

G: Tak každopádně zajistit důkazy, a pak to předat metodičce prevence a řediteli, nerada bych něco zbabrala... jestli mi rozumíte...

5. Umíte Vy sám/sama zajistit důkazy?

A: Jojo, v pohodě, klávesa PrintScreen to jistí (*úsměv*). A taky tisknout přímo z webu, ukládat všechno, co jde.

B: Ne.

C: No... to tedy ne. Proč?

D: Ne, ale šel bych za ... (*jmenuje svou kolegyni – učitelku výpočetní techniky*). Ta to určitě umí. Nebo mladej ... (*jmenuje kolegu*), ten je na tohle taky šikovnej.

E: *(sotva slyšitelně)* Ne...

F: No, možná bych něco zvládla, ale stejně bych se zašla zeptat ... *(také jmenuje svou kolegyni – učitelku výpočetní techniky)*.

G: Samozřejmě, a už jsem se tu pro tyhle případy několikrát osvědčila *(potěšený úsměv)*. Nabízela jsem kolegům, že je to naučím, vždyť na tom celkem nic není, vyfotit webovou stránku, ale oni prostě nechtějí *(krčí rameny)*.

6. Víte, o jaké platné zákony České republiky se můžete při řešení kyberšikany opřít?

A: Mmm... tak... asi o školský zákon? Nebo bych je dal k soudu, ... podal trestní oznámení, ... možná zákon na ochranu osobních údajů? ... Jo, ten by asi taky šel.

B: Já nevím, šla bych za ředitelem, ten je v tom kovaný *(úsměv)*.

C: Zákony? *(překvapeně)* Na kyberšikanu? Takový jsou?

D: Na policajty bych je poslal...

E: Možná tuším, ale šla bych se poradit s ředitelem.

F: Eh... tak teď jste mě zaskočil... *(provinile)* Nic mě nenapadá...

G: Myslím, že spousta věcí, které se stávají v kyberšikaně, jsou trestné činy,... takže to řešit přes trestní oznámení... třeba... Ale vlastně nevím, musela bych si to nejdřív ověřit.

Z odpovědí výše uvedeného skupinového rozhovoru vyplývá následující shrnutí:

- Všichni dotazovaní učitelé umějí vysvětlit pojem *kyberšikana*.
- Všichni dotázaní znají alespoň nějaké způsoby a prostředky, kterými lze kyberšikanu páchat.
- Dva ze sedmi dotazovaných pedagogů se již setkali s kyberšikanou přímo ve své třídě.
- Zarážející je fakt, že nikdo z dotazovaných pedagogů neumí samostatně řešit kyberšikanu, a to i navzdory tomu, že dva z nich se s tímto problémem již v praxi setkali.
- Pouze dva respondenti by byli schopni samostatně zajistit důkazy, jeden respondent by to zvládl s dopomocí zkušenější kolegyně. Jeden z respondentů dokonce ani netuší, k čemu by zajištění důkazů mohlo sloužit.
- Žádný z respondentů si není stoprocentně jistý, v jakých paragrafech platných zákonů České republiky by mohl v případě řešení kyberšikany najít oporu.

Pouze dva respondenti uvedli alespoň některé zákony, které by si blíže prostudovali.

11. Interpretace výsledků

V této kapitole se zaměříme na interpretaci výsledků k hypotézám, které jsme si na počátku výzkumu zvolili a z výsledků dotazníkového šetření, kasuistiky a skupinového rozhovoru v předchozí kapitole učiníme závěrečné resumé, zda se naše hypotézy potvrdily a proč, či nikoli.

11.1 První hypotéza

V první hypotéze jsme předpokládali, že učitelé mají základní přehled o problematice kyberšikany. Výsledky z grafu č.1, první i druhé otázky skupinového rozhovoru i ze shrnutí příkladu dobré praxe (viz kapitola 10.2) nám **potvrdily naši první hypotézu.**

Jako zajímavost můžeme uvést, že základní přehled o problematice kyberšikany má velká část zkoumaného vzorku. V případě skupinového rozhovoru správně definovali tento druh rizikového chování dokonce všichni dotazovaní.

11.2 Druhá hypotéza

Druhá hypotéza byla zaměřena na fakt, že počítačová gramotnost většiny učitelů na základních a středních školách je nízká, což vede k neschopnosti správně zajistit důkazy. Jak nám dokazuje graf č.2, a následně graf č.3, učitelé nemají přehled v základních znalostech při práci s počítačem, a tím nejsou schopni správně a účinně zajistit plnohodnotné důkazy. Především pak pouze 22% správných odpovědí v dotazníkové otázce č. 3 je více než alarmující. Tuto skutečnost také dokazuje výsledek dotazování ve skupinovém rozhovoru, kde jen dva učitelé by byli schopni zajistit důkazy. Tyto výsledky nám **potvrdily naši druhou hypotézu.**

Jak nám ale potvrdila kasuistika, počítačová gramotnost a znalost postupu při řešení kyberšikany vede k jejímu rychlému zastavení, a tím ke včasné ochraně oběti.

11.3 Třetí hypotéza

Ve třetí hypotéze jsme předpokládali, že učitelé neznají postup při vyšetřování kyberšikany. Z výsledků, jež nalezneme v grafu č.4 a ze skupinového rozhovoru vyplývá, že jen asi čtvrtina učitelů zná postup při řešení (kyber)šikany.

Zarážejícím je pak skutečnost, že ačkoli učitelé procházejí školením k problematice šikanování, pak postup řešení kyberšikany se od postupu řešení šikany tváří v tvář liší jen v samotném počátku – tedy zajištění důkazů. Přesto učitelé v 50% popsali tento postup špatně a celých 25% dotazovaných na tuto otázku neodpovědělo. Tyto výsledky nám **potvrzují naši třetí hypotézu.**

11.4 Čtvrtá hypotéza

V naší poslední hypotéze jsme předpokládali, že učitelé nevědí, o jaké platné zákony České republiky se mohou při řešení kyberšikany opřít. Z výsledků dotazníkového šetření však vyplývá, že více jak polovina (53%) dotazovaných pedagogů je schopna pracovat s platnými zákony České republiky při řešení kyberšikany. I v případě skupinového rozhovoru nám na tuto otázku byli minimálně dva učitelé schopni jistě odpovědět. **Tuto hypotézu jsme svými výzkumy nepotvrdili.**

11.5 Všeobecná hypotéza

V závěru můžeme konstatovat, že interpretace výsledků čtyř pracovních hypotéz nám potvrzuje naši všeobecnou hypotézu, a to, že učitelé na základě svých dosavadních znalostí a zkušeností nejsou schopni samostatně tento druh rizikového chování řešit.

Závěr

Z této diplomové práce vyplývá, že kyberšikana není jev, který bychom mohli brát na lehkou váhu. Nejen ze zkušenosti učitelů, se kterými jsem se setkal na svých školeních, ale i z informací z médií jasně vyplývá, že kyberšikana může zničit lidské osudy. Vždy posmutním, když si vzpomenu na jednu polskou šolačku, kterou spolužáci vysvlékli do naha, imitovali s ní soulož a vše nahrávali na video. V momentě, kdy bylo toto video vpuštěno do světa internetu, začaly oběti ubíhat poslední minuty jejího mladého života. Spáchala sebevraždu.

V České republice takovýto tragický konec kyberšikany zatím ještě zaznamenán nebyl, ale to neznamená, že k němu nemůže dojít. Třeba zrovna teď, kdy píše tyto řádky, nějaký mladý člověk přemýšlí o tom, jak utéct zlostění a nekončícím útokům kyberagresorů. Třeba zrovna teď někoho napadlo vzít si kvůli kyberšikaně život...

Úkolem naší společnosti nemůže být brát nešťastlivcům z ruky léky, žiletky, či pro ně šplhat na mostní konstrukce. Čeká nás úkol mnohem delší a asi nikdy nekončící. Úkol předávat informace o jiné cestě, jak se vypořádávat s problémy vzniklými kvůli kyberšikaně. Poučit co nejvíce dospělých lidí tak, aby dětem a mladým lidem v nouzi dokázali pomoci. Náš výzkum sice ukázal, že sami učitelé řešit kyberšikanu zatím neumějí, ale víme jistě, že už kyberšikanu rozpoznají, což je prvním a nejdůležitějším krokem na této nikdy nekončící cestě.

Summary

Summary

This diploma work deals with a relatively new phenomenon of a risk behaviour sphere – with cyberbullying. This work is divided into two parts – a theoretical part and a practical part.

The first theme of the theoretical part is a „classic“ bullying. Cyberbullying is a new type of this bullying only, that's why is important to understand this phenomenon as a whole. I debate the theme of cyberbullying in the second chapter. I go into the differences between bullying and cyberbullying, the forms, tools and attributes of cyberbullying. I devote to the types of cyberbullying and to the types of cyber-aggressors too. The next themes are: the prevention of cyberbullying, the methods of solution to cyberbullying, and a law ambit of cyberbullying in the Czech Republic.

A core of the practical part is a research, implemented in primary and high schools in the Pilsen region. The main task was to find out, if teachers of the interested schools are able to deal with cyberbullying in their schools.

Souhrn

Tato diplomová práce se zabývá relativně novým fenoménem oblasti rizikového chování – kyberšikanou. Tato práce je rozdělena na dvě části – teoretická a praktická.

První téma teoretické části je „klasická“ šikana. Kyberšikana je pouze novým typem této šikany a proto je důležité porozumět tomuto fenoménu jako celku. Ve druhé kapitole rozebírám téma kyberšikany. Zabývám se rozdíly mezi šikanou a kyberšikanou, způsoby, prostředky a rysy kyberšikany. Věnuji se typům kyberšikany a také typům kyberagresorů. Další témata jsou: prevence kyberšikany, postupy při řešení kyberšikany a právní rámec kyberšikany v České republice

Jádrem praktické části je výzkum realizovaný na základních a středních školách v Plzeňském kraji. Hlavním úkolem bylo zjistit, zda učitelé zúčastněných škol jsou schopni ve svých školách řešit kyberšikanu.

Seznam literatury

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.

Kyberšikana.

Kyberšikana a její prevence.

Kyberšikana, manuál pro učitele.

KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

PUNCH, Keith F. *Základy kvantitativního šetření*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-381-9.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN: 80-7178-049-9.

Internetové zdroje

eBezpečnost. *Portál Bezpečný kraj* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.bezpecnykraj.cz/ebezpecnost/ebezpecnost.aspx>

Facebook. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Facebook>

Hulvátů na internetu přibývá s počtem uživatelů. *iDNES.cz* [online]. 24.7.2007 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: http://technet.idnes.cz/sw_internet.aspx?r=sw_internet&c=A070724_110039_sw_internet_vse

Infomateriály projektu eBezpečnost. *Portál Bezpečný kraj* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.bezpecnykraj.cz/infomaterialy-projektu-ebezpecnost.aspx>

Instant messaging. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Instant_messaging

IP adresa. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/IP_adresa

Jak postupovat, když moje dítě šikanují. *Minimalizace šikany: Informační portál o šikaně na školách* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-dozvedet/331>

Jsou děti na internetu v bezpečí?: Seznam se bezpečně. [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.seznamsebezpecne.cz/>

Kybergrooming. In: *E-BEZPEČÍ* [online]. 13.9.2008 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/42/35/lang,czech/>

Metodické pokyny. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky* [online]. 14.2.2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/20281>

MEZERY. *Ponton* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.ponton.cz/mezery/>

Občanský zákoník. *business.center.cz* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/obcenzak/>

P-centrum. *Centrum protidrogové prevence a terapie, o.p.s.* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.cppt.cz/cz/pcentrum.asp>

Prev-centrum. *Kotec* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.kotec.cz/prev-centrum>

Programy. *Point 14* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://point14.cz/index.php?page=our-programs>

Rodiče, učitelé, žáci. *Projekt E-bezpečí* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/rodice-ucitele-zaci>

Skupinový rozhovor (focus group). *PSYCHOLOGIE A PEDAGOGIKA* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://psychologie-pedagogika.studentske.cz/2010/09/15-skupinovy-rozhovor-focus-group.html>

Šikana. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0ikana>

Top ten tips parents cyberbullying prevention. *Cyberbullying Research Center* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.cyberbullying.us/Top_Ten_Tips_Parents_Cyberbullying_Prevention.pdf

Trestní zákoník. *Business.center.cz* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni-zakonik/>

Trestní zákoník [online]. [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://trestnizakonik.cz/trestni-zakonik/cast2h10d5.php>

Výzkumná zpráva. *Minimalizace šikany* [online]. [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/pro-media/171>

What methods work with the different kinds of cyberbullies?. *STOP cyberbullying* [online]. [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: <http://www.stopcyberbullying.org/parents/howdoyouhandleacyberbully.html>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon>

Seznam příloh

PŘÍLOHA Č.1	1
Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních	1
PŘÍLOHA Č.2	12
Použitý dotazník k výzkumu znalostí a schopnosti řešit kyberšikanu.	12

Příloha č.1

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních

Hlava I Obecná ustanovení

Článek 1 Předmět úpravy

(1) Metodické doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů (dále jen „žák“) ve školách a školských zařízeních v souladu se Strategií prevence rizikového chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy, Národní strategií protidrogové politiky, Strategií prevence kriminality – všechny strategie vždy na příslušná období, § 29 odst. 1 a § 30 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, § 18 písm. c) zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, Konceptí státní politiky pro oblast dětí a mládeže:

- a) vymezuje aktuální terminologii, která je v souladu s terminologií v zemích EU a začlenění prevence do školního vzdělávacího programu a školního řádu,
- b) popisuje jednotlivé instituce v systému prevence a úlohu pedagogického pracovníka,
- c) definuje Preventivní program (u subjektů, které žádají o dotaci, Minimální preventivní program – dále jen preventivní program),
- d) doporučuje postupy škol a školských zařízení (dále jen „školy“) při výskytu vybraných rizikových forem chování dětí a mládeže (viz příloha č. 1 – 14).

(2) Primární prevence rizikového chování u žáků v působnosti MŠMT se zaměřuje prioritně na předcházení rozvoje rizik, které směřují zejména k následujícím rizikovým projevům v chování žáků:

- a) agrese, šikana, kyberšikana, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie
- b) záškoláctví,
- c) závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling
- d) rizikové sporty a rizikové chování v dopravě,
- e) spektrum poruch příjmu potravy,
- f) negativní působení sekt,
- g) sexuální rizikové chování,

(3) Aktivity škol jsou cíleně směřovány k prokazatelně efektivní specifické primární prevenci a eliminaci aktivit z oblasti neefektivní primární prevence. K rozpoznání a zajištění pomoci včasné intervence nebo krizové intervence zejména v případech: traumatických zážitků- domácího násilí, šikanování, násilného chování, týrání a zneužívání dětí, včetně komerčního sexuálního zneužívání, ohrožování mravní výchovy mládeže, experimentování s návykovými látkami (legální a nelegální návykové látky), rizikových stravovacích návyků vedoucích k poruchám příjmu potravy (mentální bulimie, mentální anorexie).

(4) Toto metodické doporučení je určeno pro právnické osoby vykonávající činnost škol a školských zařízení zřizovaných MŠMT. Doporučováno je k využití i ostatním školám zapsaným do školského rejstříku a poskytovatelům služeb souvisejících se vzděláváním a výchovou. Součástí Metodického doporučení je praktický návod pro školy „Co dělat když“, který obsahuje velice detailní a přitom praktické doporučení ředitelům škol a školním metodikům prevence, jak se zachovat při výskytu určitého rizikového chování ve školách.

Článek 2

Vymezení základních pojmů

(1) Základním principem primární prevence rizikového chování u žáků je výchova k předcházení a minimalizaci rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládání zátěžových situací osobnosti. Jedná se o oblast zabývající se prevencí v oblastech uvedených v Čl. 1 odst. 2 s cílem zabránit výskytu rizikového chování v daných oblastech, nebo co nejvíce omezit škody působené jejich výskytem mezi žáky.

(2) Specifická primární prevence – aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků. Jedná se o:

- a) všeobecnou prevenci, která je zaměřena na širší populaci, aniž by byl dříve zjišťován rozsah problému nebo rizika,
- b) selektivní prevenci, která je zaměřena na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšený výskyt rizikového chování,
- c) indikovanou prevenci, která je zaměřena na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky.

(3) Nespecifická primární prevence – veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času, například zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání. Tento typ prevence je významný v kontextu aplikace různých efektivních a vyhodnotitelných specifických programů.

(4) Efektivní primární prevence – kontinuální a komplexní programy, interaktivní programy v menších skupinách, vytváření dobrého klimatu ve třídě a skupině, především programy pomáhající odolávat žákům sociálnímu tlaku zaměřené na zkvalitnění komunikace, osvojování a rozvoj sociálně emočních dovedností a

kompetencí, konstruktivní zvládání konfliktů a zátěžových situací, odmítání legálních a nelegálních návykových látek, zvyšování zdravého sebevědomí a sebehodnocení, posilování odvahy, stanovování realistických cílů, zvládání úzkosti a stresu apod. Principy efektivní a vyhodnotitelné primární prevence jsou založeny na soustavnosti a dlouhodobosti, aktivitě, přiměřenosti, názornosti, uvědomělosti.

(5) Neúčinná primární prevence:

- a) zastrašování a triviální přístup: „prostě řekni ne“, citové apely, pouhé předávání informací, samostatně realizované jednorázové akce, potlačování diskuse, stigmatizování a znevažování osobních postojů žáka/studenta, přednášky, pouhé sledování filmu, besedy s bývalými uživateli (ex-usery) na základních školách, nezapojení žáků/studentů do aktivit a nerespektování jejich názorů, politiku nulové tolerance na škole a testování žáků jako náhražku za kontinuální primární prevenci.
- b) hromadné kulturní či sportovní aktivity nebo návštěva historických a kulturních památek, by měly být pouze doplňkem, na který by měla vždy navazovat diskuse v malých skupinkách.

(6) Preventivní program – konkrétní dokument školy zaměřený zejména na výchovu a vzdělávání žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a emočně sociální rozvoj a komunikační dovednosti. Preventivní program je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce s žáky, zapojení celého pedagogického sboru školy a spolupráci se zákonnými zástupci nezletilých žáků školy. Preventivní program vychází z preventivní strategie školy, je zpracováván na jeden školní rok školním metodikem prevence, podléhá kontrole České školní inspekce, je vyhodnocován průběžně a na závěr školního roku je hodnocena kvalita a efektivita zvolených strategií primární prevence. Dané hodnocení je součástí výroční zprávy o činnosti školy.⁶⁶

(7) Nové metodické doporučení reflektuje aktuální terminologii – rizikové chování. Pojem sociálně patologické jevy je pojmem sociologickým a postihuje fatální jevy ve společnosti (alkoholismus, krádeže, vraždy apod.), k nimž mimo jiné také musí směřovat opatření primární prevence. Nicméně ve školním prostředí pedagogové pracují s rizikovým chováním, vůči němuž zaujímají účinná primárně preventivní opatření s cílem minimalizace projevů i rizik takového chování a případně je diagnostikují a následně přijímají efektivní opatření.

Hlava II

Systém primární prevence rizikového chování

Článek 3

Systém organizace a řízení primární prevence rizikového chování u žáků

(1) MŠMT

⁶⁶ § 12 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

- a) v návaznosti na schválené vládní dokumenty z oblasti primární prevence rizikového chování u žáků zpracovává příslušný koncepční materiál resortu na dané období - akční plán, metodicky podporuje a koordinuje problematiku primární prevence,
- b) vytváří podmínky pro realizaci resortního systému prevence na národní úrovni v oblasti metodické a legislativní,
- c) každoročně vyčleňuje resortní finanční prostředky na specifickou primární prevenci rizikového chování, podílí se na certifikačním procesu a podporuje zejména kvalitní certifikované programy,
- d) vytváří internetový informační komunikační systém odborně garantovaný MŠMT,
- e) rozvíjí spolupráci v oblasti primární prevence na horizontální (meziresortní úrovni), má zřízen poradní orgán Výbor pro koordinaci primární prevence; na vertikální úrovni má zřízen Výbor krajských školských koordinátorů prevence, dále spolupracuje s nadresortními orgány zejména s Úřadem vlády Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky a Republikovým výborem pro prevenci kriminality Ministerstva vnitra,
- f) dále spolupracuje s odbornou veřejností – nestátním neziskovým sektorem, pedagogickými fakultami, odbornými fakultami VŠ ČR (zejména Centrem adiktologie I.LF Psychiatrické kliniky UK Praha), pedagogicko-psychologickými poradnami,
- g) koordinuje resortní činnost a spolupracuje s přímo řízenými organizacemi, jakými jsou Výzkumný ústav pedagogický, Institut pedagogicko-psychologického poradenství, Národní institut pro další vzdělávání a Národní institut dětí a mládeže, v oblasti primární prevence a efektivně využívá jejich odborného potenciálu v oblasti metodické, vzdělávací, výzkumné, v oblasti kontrolní využívá odborný potenciál České školní inspekce,
- h) metodicky podporuje krajské školské koordinátory prevence a rozvíjí spolupráci v krajích.

(2) Krajský úřad – zahrnuje krajské úřady i Magistrát hl. m. Prahy (dále jen „KÚ“)

- a) koordinuje činnosti jednotlivých institucí systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy na krajské úrovni a zajišťuje naplňování úkolů a záměrů obsažených ve Strategii prevence rizikového chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy,
- b) v rámci organizační struktury krajského úřadu pověřuje vhodného pracovníka funkcí "krajského školského koordinátora prevence"
- c) vytváří podmínky pro realizaci Preventivních programů ve školách svého regionu a věcně kontroluje jejich plnění
- d) zabezpečuje funkční systém vzdělávání pedagogických a dalších pracovníků školství na úrovni kraje, zaměřený na zvyšování jejich odborné způsobilosti pro činnost v oblasti prevence,
- e) zařazuje do dlouhodobých záměrů vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v kraji témata týkající se zejména specifické ale i nespecifické primární prevence,
- f) v rámci koncepce školské politiky a své pravomoci zřizuje pedagogicko-psychologické poradny⁶⁷.

⁶⁷ § 35 odst. 2 písm. j) zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení) a § 116 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů).

Krajskému úřadu se doporučuje každoročně vyčleňovat z jeho rozpočtu finanční prostředky určené výhradně na specifickou primární prevenci a rozlišit při statistických sběrech dat aktivity specifické prevence všech návykových látek (alkohol, tabák a nelegální drogy) a prevence dalšího rizikového chování.

(3) Krajský školský koordinátor prevence

- a) za účelem koordinace činností realizovaných v rámci krajské koncepce prevence spolupracuje především s krajským protidrogovým koordinátorem, koordinátorem romské problematiky a manažerem prevence kriminality, pracovníky OSPOD a odboru zdravotnictví KÚ; spolu s nimi a s dalšími subjekty podílejícími se na prevenci v rámci kraje se aktivně účastní vytváření a zdokonalování krajské koncepce prevence nebo krajské strategie na příslušné období, prosazuje přitom naplňování úkolů a záměrů obsažených ve Strategii MŠMT a Akčním plánu realizace strategie prevence rizikového chování,
- b) monitoruje situaci ve školách v regionu z hlediska podmínek pro realizaci Preventivních programů a navazujících aktivit v oblasti prevence,
- c) metodicky vede a spolupracuje s metodikou prevence v pedagogicko-psychologických poradnách zřizovaných krajem při koordinaci preventivních aktivit škol v rámci kraje a participuje na zajišťování pracovních porad (seminářů) pro školní metodiky prevence, kteří ve školách v kraji působí, spolupracuje a metodicky podporuje školská zařízení zřizovaná krajem,
- d) shromažďuje informace o realizaci Preventivních programů a o realizaci dalších preventivních, kontrolních a represivních opatření v oblasti rizikového chování ve školách a školských zařízeních na území kraje;
- e) provádí kontrolu naplňování Preventivních programů a připravuje jejich vyhodnocení, využívá získané informace pro návrhy inovací v krajské koncepci a programu prevence a prostřednictvím Rady kraje předkládá souhrnné informace MŠMT,
- f) sumarizuje návrh na financování Preventivních programů a dalších aktivit v oblasti prevence ze státních zdrojů.
- g) vytváří závěrečnou kvalitativní a kvantitativní zprávu za oblast prevence rizikového chování v rámci kraje, ve spolupráci s krajským protidrogovým koordinátorem, zprávu zasílá každoročně na MŠMT,
- h) je členem Výboru krajských školských koordinátorů.

(4) Metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně (dále PPP)

- a) zajišťuje v PPP specifickou prevenci rizikového chování a realizaci preventivních opatření v oblasti územní působnosti vymezené krajským úřadem podle odstavce (2),
- b) zajišťuje koordinaci a metodickou podporu školních metodiků prevence⁶⁸, organizuje pro ně pravidelné pracovní porady (semináře) a poskytuje jim individuální odborné konzultace,
- c) na žádost školy a školského zařízení pomáhá ve spolupráci se školním metodikem prevence a dalšími pedagogickými pracovníky řešit aktuální problémy související s výskytem rizikového chování,
- d) udržuje pravidelný kontakt se všemi institucemi, organizacemi a subjekty, které se v kraji v prevenci angažují,

⁶⁸ § 5 odst. 3 písm. e) vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

- e) spolupracuje s krajským školským koordinátorem prevence zejména při vypracovávání podkladů pro výroční zprávy či jiná hodnocení a při stanovování priorit v koncepci preventivní práce ve školství na úrovni kraje,
- f) pečuje o svůj odborný rozvoj formou dalšího vzdělávání v problematice specifické prevence,
- g) minimální rozsah činnosti metodika prevence v PPP je 0,5 úvazku, doporučený rozsah činnosti je plný úvazek⁶⁹.

(5) Ředitel školy a školského zařízení

Vytváří podmínky pro předcházení rozvoje rizikového chování zejména

- a) zabezpečením poskytování poradenských služeb ve škole se zaměřením na primární prevenci rizikového chování,
- b) koordinací tvorby, kontrolou realizace a pravidelným vyhodnocováním Preventivního programu a začleněním Školního preventivního programu do osnov a učebních plánů školního vzdělávacího programu školy⁷⁰,
- c) zapracováním do školního řádu a vnitřního řádu řešením aktuálních problémů souvisejících s výskytem rizikového chování ve škole⁷¹,
- d) jmenováním školního metodika prevence, pedagogického pracovníka, který má pro výkon této činnosti odborné předpoklady, kvalifikaci, případně mu zajistí podmínky ke studiu k nezbytnému výkonu specializovaných činností v oblasti prevence rizikového chování⁷²,
- e) pro systematické další vzdělávání školního metodika v oblasti specifické primární prevence⁷³ a pro činnost školního metodika s žáky a zákonnými zástupci nezletilých žáků ve škole,
- f) podporou týmové spolupráce školního metodika, výchovného poradce, školního psychologa/školního speciálního pedagoga, třídních učitelů a dalších pedagogických pracovníků školy při přípravě, realizaci a vyhodnocování Preventivního programu⁷⁴,
- g) spoluprací s metodikem prevence v PPP a s krajským školským koordinátorem prevence,
- h) podporou aktivit příslušného obecního úřadu zaměřených na rozvoj zdravého životního stylu
- i) monitorováním a vyhodnocováním realizace Preventivního programu a realizace dalších opatření, ve školním řádu a vnitřním řádu musí být popsána kontrolní a sankční opatření v oblasti rizikového chování ve škole.

⁶⁹ § 5 odst. 3 písm. e) vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

⁷⁰ § 18 písm. c) zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, § 5 odst. 3 a § 29 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

⁷¹ § 7 odst. 2 písm. b) vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

⁷² § 7 odst. 1 vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, § 9 odst. 1 písm. c) a odst. 2 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

⁷³ § 24 odst. 3 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

⁷⁴ § 7 odst. 1 vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

(6) Školní metodik prevence

Standardní činnosti školního metodika prevence jsou vymezeny příslušným právním předpisem.⁷⁵

(7) Třídní učitel (ve vztahu k primární prevenci):

- a) spolupracuje se školním metodikem prevence při zachycování varovných signálů⁷⁶, podílí se na realizaci Preventivního programu a na pedagogické diagnostice vztahů ve třídě,
- b) motivuje k vytvoření vnitřních pravidel třídy, která jsou v souladu se školním řádem, a dbá na jejich důsledné dodržování (vytváření otevřené bezpečné atmosféry a pozitivního sociálního klimatu ve třídě); podporuje rozvoj pozitivních sociálních interakcí mezi žáky třídy,
- c) zprostředkovává komunikaci s ostatními členy pedagogického sboru a je garantem spolupráce školy se zákonnými zástupci nezletilých žáků třídy,
- d) získává a udržuje si přehled o osobnostních zvláštностech žáků třídy a o jejich rodinném zázemí.

Článek 4

Začlenění primární prevence rizikového chování u žáků do školních vzdělávacích programů

(1) Do školního vzdělávacího programu vydaného ředitelem školy⁷⁷ je začleněna problematika prevence rizikového chování u dětí, v případě, není-li vydán rámcový vzdělávací program⁷⁸, je tato problematika začleněna do osnov tak, aby se prevence rizikového chování u žáků stala přirozenou součástí školních osnov a výuky jednotlivých předmětů a nebyla pojmána jako nadstandardní aktivita škol.

(2) Každý pedagogický pracovník dbá, aby uplatňovaná prevence rizikového chování u žáků podle odstavce 1 byla prováděna komplexně, tj. ve všech oblastech školního prostředí a života, jichž se prevence rizikového chování u žáků dotýká:

- a) Psychosociální dovednosti (soběstačnost, autonomie, důstojnost, seberealizace, spokojenost v rodinných, přátelských a dalších mezilidských vztazích, sociální a kulturní integrovanost, tvořivost, schopnost milovat, pracovat a žít v souladu s rozmanitou kulturou a světem).
- b) Existence (pečuji o sebe, o svůj zevnějšek, volím mezi zdravým a nezdravým způsobem života, jsem nezávislý a mám představu o své budoucnosti, věřím v budoucnost, vnímám, že život má smysl).

⁷⁵ příloha č. 3/II vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

⁷⁶ příloha č. 3/II vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních – poradenské činnosti odst. 2.

⁷⁷ § 5 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

⁷⁸ § 5 odst. 2 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

- c) Sounáležitost (vnímám se jako součást životního prostředí a Země, cítím se bezpečně ve škole, ve městě, jsem oceňován a ostatní si mě váží, mám kamarády a vážím si jich, umím se o sebe postarat a přijímat zdravotní/sociální pomoc a služby).
- d) Adaptabilita (dávám pozor na sebe a svůj zevnějšek, jsem žák, účastním se sportovních a rekreačních aktivit, setkávám se s lidmi a trávím s nimi volný čas, plánuji si volbu profese nebo zaměstnání, řeším s odvahou své problémy, mám právní povědomí).

(3) Preventivní program

- a) je preventivním programem školy a školského zařízení,
- b) je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu, popř. upravovaného přílohou.
- c) vychází z omezených časových, personálních a finančních investic se zaměřením na nejvyšší efektivitu,
- d) jasně definuje dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé cíle,
- e) je naplánována tak, aby mohla být řádně uskutečňována,
- f) se přizpůsobuje kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v rámci školy, tak v jejím okolí, respektuje specifika ve školním prostředí,
- g) oddaluje nebo snižuje výskyt rizikového chování
- h) zvyšuje schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí,
- i) má dlouhotrvající vliv na změnu chování,
- j) pojmenovává problémy z oblasti rizikového chování dle čl. 1, odst. 1 a případné další rizikové projevy chování ,
- k) pomáhá zejména těm jedincům, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin (minoritám, cizincům, dětem a žákům zdravotně či sociálně znevýhodněným) při ochraně jejich lidských práv,
- l) podporuje zdravý životní styl a usiluje o předávání vyvážených informací a dovedností,
- m) pokud se na realizaci podílí vnější subjekt (mimo samotnou školu), pak (je-li pro danou oblast zavedeno) doporučujeme volbu takového subjektu, který má pro danou činnost certifikaci.

Článek 5

Preventivní program školy, školského zařízení (dále jen škola)

(1) Na tvorbě a realizaci Preventivního programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace tvorby a kontrola realizace patří ke standardním činnostem školního metodika prevence, při tvorbě a vyhodnocování Preventivního programu školní metodik prevence dle potřeby spolupracuje s metodikem prevence v PPP⁷⁹.

(2) Škola vždy zpracovává Preventivní program (v případě programu realizovaného externím subjektem doporučení viz Příloha 1.), který podléhá kontrole České školní inspekce. K zahájení nebo rozvinutí prioritních preventivních projektů realizovaných

⁷⁹ příloha č. 1 vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních – informační a metodická činnost odst. 8.

jako součást Preventivního programu nebo k zabezpečení Preventivního programu může škola využít dotačního řízení v rámci prevence rizikového chování u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT nebo krajů na daný rok.

Článek 6

Odměňování školního metodika prevence a metodika prevence v PPP

(1) Pedagogickému pracovníkovi, který vedle přímé pedagogické činnosti vykonává také specializované činnosti⁸⁰, k jejichž výkonu jsou nezbytné další kvalifikační předpoklady, se poskytuje příplatek ve výši 1 000 až 2 000 Kč měsíčně podle §133 Zákoníku práce.⁸¹

(2) Nezbytnými dalšími kvalifikačními předpoklady dle odstavce 1 se rozumí studium k výkonu specializovaných činností v délce trvání nejméně 250 vyučovacích hodin ukončené obhajobou závěrečné písemné práce a závěrečnou zkouškou před komisí (program zahrnuje 250 hodin přímé i nepřímé výuky, včetně stáží na odborných pracovištích poskytujících poradenskou, intervenční a léčebnou pomoc – *dle Standardů pro udělování akreditací DVPP*). Studium k výkonu specializovaných činností stanoví § 9 vyhlášky MŠMT č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů.

(3) S přihlédnutím k náročnosti a odbornému zaměření činnosti školního metodika prevence není vhodné slučovat jeho funkci s funkcí výchovného poradce.

Hlava III

Závěrečná ustanovení

Článek 7

Zrušovací ustanovení

Zrušuje se Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže č. j.: 20 006/2007-51.

Článek 8

Účinnost

Metodické doporučení nabývá účinnosti dnem 1.11.2010.

⁸⁰ § 9 odst. 1 písm. c) a odst. 2 vyhlášky č. 317/2005 o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

⁸¹ § 133 zákona 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Příloha 1.

Preventivní program

Praktický návod pro školy – Jak vhodně zvolit preventivní program.

Za výběr externího dodavatele (NNO, PPP, SVP apod.), který realizuje na škole preventivní program, vždy odpovídá ředitel školy. Proto by měl vybírat odpovědně.

Jak postupovat, jestliže externí organizace -

1) Má program certifikovaný MŠMT nebo Úřadem vlády

- Pokud má program organizace certifikát odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence uživatelů návykových látek, lze předpokládat, že takovýto program je to efektivní pro vaši školu. V tomto případě již další znaky dobrého programu nemusíte číst, protože certifikovaný program je všechny naplňuje.

2) Nemá program certifikovaný, zaměřte svou pozornost na to, do jaké míry a v jaké kvalitě organizace nabízí -

- a) Kompletní informace o programu (jak a co + časový rozpis) předem.
 - a. Organizace je schopná vám předem poskytnout informace o tom, jak bude program ve vaší škole probíhat. Kolik obsahuje hodin, jaké témata se v jednotlivých částech probírají, kdo bude program lektorovat atd.
- b) Schopnost pružně reagovat a připravit program tak, aby co nejlépe vystihnul potřeby školy
 - a. Znakem kvalitního programu je také to, že dokáže pružně reagovat na potřeby školy, ba dokonce, jednotlivých třídních kolektivů a témata i délku programu tomu přizpůsobit.
- c) Přizpůsobení věku cílové skupiny
 - a. Stejně tak by měl být program primární prevence přizpůsobený cílové skupině, jinak vypadá práce s dětmi na ZŠ, jinak na SŠ. Kvalitní organizace by vás měla informovat o tom, pro jakou cílovou

skupinu jsou jejich programy připravené, ideální je, pokud má varianty programu pro různé věkové skupiny.

- d) Nevyžaduje nepřítomnost pedagoga – program nemá co skrývat
 - a. Škola má po celou dobu vyučování zodpovědnost za své žáky. Doporučujeme, aby byl pedagog vždy přítomen na programu. Jenom tak můžete ověřit kvalitu programu. Pokud by organizace vyžadovala nepřítomnost pedagoga na hodině a odůvodňovala to tím, že děti se před pedagogem budou stydět a nebudou mít tendence se otevřít – je to znak neprofesionality.
- e) Proškolení lektorů
 - a. Organizace je schopná doložit doklady o vzdělání lektorů, kteří mají pravidelnou supervizi.
- f) Akreditace neznamená kvalitní program pro práci s žáky
 - a. POZOR! Akreditace se uděluje pouze pro programy dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. To, co zažijete na akreditovaném programu, nemusí být to stejné, co bude organizace řešit v rámci práci s dětmi. Akreditace = program pro dospělé, Certifikace = program pro děti.
- g) Organizace je schopna poskytnout podporu a informace i pedagogům
 - a. Organizace nabízí nejen krátkodobé akce s dětmi, ale kontinuálně pracuje i s pedagogy školy a metodicky je vede při realizaci Preventivního programu.
- h) Financování organizace je průhledné, mezi sponzory se nevyskytují sekty atd.
 - a. Organizace zřetelně deklaruje, z jakých zdrojů je její aktivita podporována.
 - b. Programy, které jsou nabízeny zdarma, musejí mít svého donora. Zajímejte se, kdo za financováním programu skutečně stojí.
- i) Program není organizován hromadně (přednášky v tělocvičnách apod.) (maximálně 30 dětí, nebo max. 1 třída)
 - a. Hromadné předávání informací v rámci krátkodobých aktivit, jednorázových přednášek a besed se ukázalo jako neefektivní.
- j) Program nabízí jasné a vyvážené informace – ne zastrašování, sliby, zavádějící informace, zakazování.
- k) Program je realizátorem evaluován, škola je seznamována se zpětnou vazbou realizace programu.

Příloha č.2

Použitý dotazník k výzkumu znalostí a schopnosti řešit kyberšikanu.

Vážené paní učitelky, vážení páni učitelé

Dotazník, který máte před sebou, je zaměřen na zjištění znalostí o problematice kyberšikanu a Vaší schopnosti a dovednosti jejího řešení.

Po jeho vyplnění vyplynou z Vašich anonymních odpovědí informace, které poslouží pro potřeby ověření teoretických závěrů diplomové práce studentu oboru sociální práce Západočeské univerzity.

Žádám Vás proto o zodpovědný a soustředěný přístup každého z Vás při vyplňování dotazníku. Jak už bylo uvedeno, šetření je anonymní, proto dotazník nepodepisujte.

Otoč a začni vyplňovat.

1) Jak byste vlastními slovy definovali pojem kyberšikana?

.....
.....
.....

2) Víte, k čemu slouží na klávesnici klávesa PrintScreen?

.....
.....
.....

3) K čemu můžete tuto klávesu při řešení kyberšikany použít?

.....
.....
.....

4) Jaké jsou dílčí kroky při řešení (kyber)šikany?

.....
.....
.....

5) Jakou právní pomoc byste oběti (rodičům oběti) doporučili v případě, že ke kyberšikaně došlo mimo dobu vyučování?

.....
.....
.....